

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

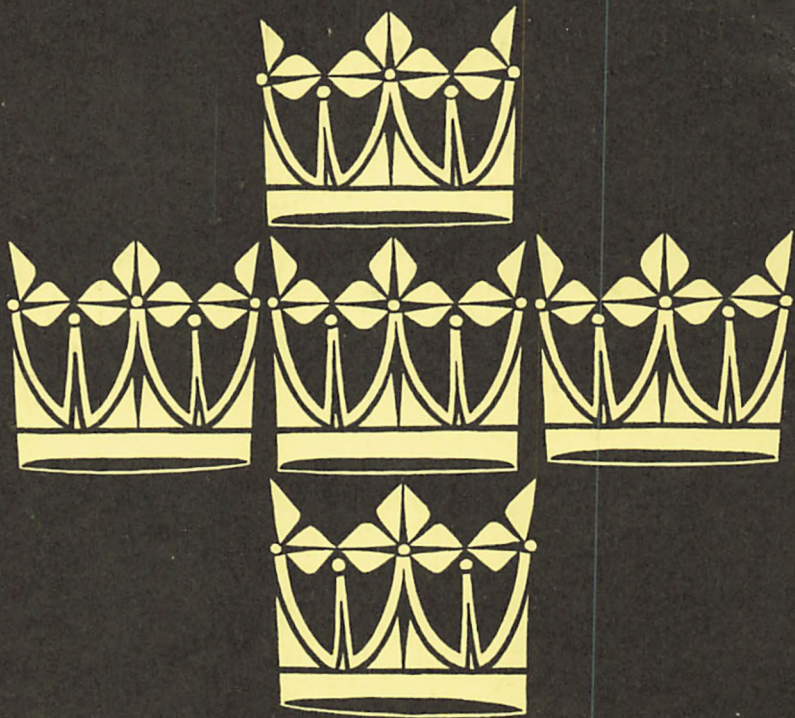
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Nye kommunevåbener i Norden	297
Herman L. Løvenskiold 1897-1982	309
<i>Jørgen Ahlefeldt-Laurvig:</i> Bidrag til belysning af den Ahlefeldtske heraldik	310
<i>Åke Thott:</i> Vasen i det kungliga vasavapnet - faskin eller sådeskärve?	315
<i>Anders Christensen:</i> Lauenborgs hestehoved	325
Heraldica Varia	331
Heraldisk litteratur siden sidst	337

Nye kommunevåbener

Danmark

Siden marts 1982, Heraldisk Tidsskrift nr. 45 side 201, er nye våbener for otte danske kommuner og én amtskommune kommet til redaktionens kundskab:

Skævinge Kommune, Frederiksborg Amt. I blå felt en hvid kirkeklokke med gul knebel, ledsaget foroven af to gule kviste, hver med to agern. – Skjoldets blå felt symboliserer Arresø, en af Danmarks største søer, som delvis ligger i kommunen. Klokkeren står for kommunens kirker, og er tillige inspireret af våbenet for den gamle adelsslægt Barritsen (uddød 1518), som ejede jord i hvad der i dag er Skævinge Kommune, og hvis våben netop var en kirkeklokke, hvid i blå. De to egekviste er hentet fra våbenet for en anden gammel adelsfamilie med lokal tilknytning, slægten Dresselberg (uddød 1620). Ved deres antal repræsenterer de fire agern kommunens fire sogne: Skævinge, Gørløse, Lille Lyngby og Strø. Udarbejdet af Paul Warming og Claus Achton Friis. Taget i brug 1981.

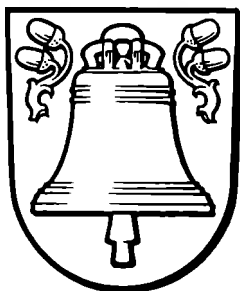
Brams-næs Kommune, Roskilde Amt. Ved et sparsnit delt af hvidt over grønt, i nederste felt et gult bygaks. – Den grønne »spids« i det hvide er et billede på »næsset«, Brams-næs, mellem Roskilde Fjord og Isefjord. Bygaket i det grønne står for kommunens landbrug og natur-

værdier. Udarbejdet under medvirken af Ernst Verwohlt. Taget i brug 1981.

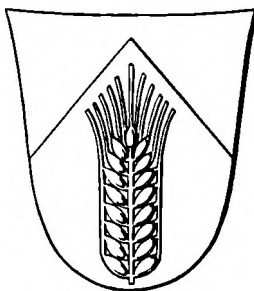
Hashøj Kommune, Vestsjællands Amt. Skrådelt fra sinister af hvidt over rødt, heri en stejlede hest af modsat farve. – Den stejlede eller springende hest er taget fra seglet for Flakkebjerg Herred, der går tilbage i hvert fald til 1610. De fleste af de sogne, som i 1966 blev sammenlagt til Hashøj Kommune, ligger i Flakkebjerg Herred. Skråstregen der deler skjoldet, kan anskueliggøre selve Hashøj (93 meter høj), i kommunens nordvestlige del, som kommunen har navn efter. Udarbejdet af Paul Warming og Claus Achton Friis. Taget i brug 1981.

Møldrup Kommune, Viborg Amt. I hvidt felt under et rødt skjoldhoved et rødt siddende egern, i skjoldhovedet tre hvide møllejern. – Egernet er en almindelig og populær bestanddel af kommunens dyreliv. Og tre røde egern indgik tillige i våbenet for adelsslægten Vestenie (uddød omkr. 1607), som i middelalderen ejede jord i hvad der i dag er Møldrup Kommune. De tre møllejern (til at sikre møllestenen med) i øverste felt står for kommunens mange møller i ældre tid, og spiller desuden på kommunens navn, Møldrup. Udarbejdet af Paul Warming og Claus Achton Friis. Taget i brug 1980.

Ry Kommune, Århus Amt. I hvidt felt en sort svømmende toppet lappedykker over

Skævinge Kommune

Bramsnæs Kommune

Hashøj Kommune

tre blå strømme. - Ry Kommune er bl.a. kendt for sine mange søer, og i disse udgør den toppede lappedykker en meget karakteristisk del af dyrelivet. Våbenet er resultatet af en lokal idékonkurrence, den her gengivne udgave af det er tegnet af Claus Achton Friis. Taget i brug 1981. Før kommunesammenlægning 1966 havde den gamle, mindre Ry Kommune (siden 1952) ført et helt andet våben: en skråtstillet abbedstav mellem Christian 3.s kronede navnetræk og syv åkandeblade, alle figurer gule i blåt.

Årslev Kommune, Fyns Amt. I blåt felt under et gult skjoldhoved en gul hyrdefløjte, i skjoldhovedet tre blå kornblomster. - Hyrdefløjten, også kaldet Panfløjten, står for Carl Nielsen (1865-1931), Danmarks berømteste komponist, som er født i Nørre Lyndelse i kommunen. De

tre kornblomster skal repræsentere tre udviklingsområder inden for landkommunen. Udarbejdet af Paul Warming og Claus Achton Friis. Taget i brug 1980.

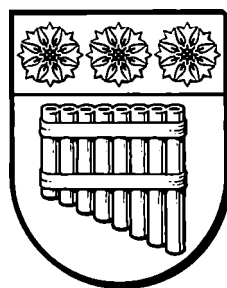
Broby Kommune, Fyns Amt. I rødt felt det øverste af tre partisaner fra fabrikken i Brobyværk, anbragt lodret og jævnsides, med hvide blade og skafter og gule kvaster. - Den særprægede figur, gentaget tre gange, forestiller spidsen af en såkaldt *partisan*, d.v.s. et ca. 2 meter langt stangvåben, en slags spyd, efterhånden nærmest til paradebrug, som omkring midten af 1600-tallet blev fremstillet på våbenfabrikken Brobyværk i Sønder Broby Sogn. Brobyværk-partisanerne, som de kaldes, er helt op i vort århundrede blevet anvendt af æresvagter ved kongelige begravelser. Udarbejdet af Paul Warming og Claus Achton Friis. Taget i brug 1981. - I

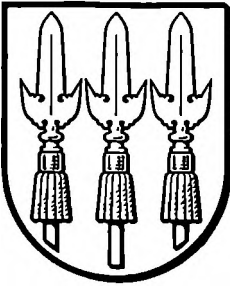
Møldrup Kommune

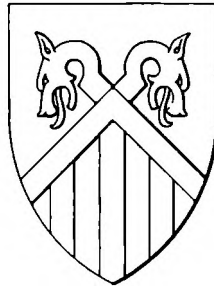
Ry Kommune

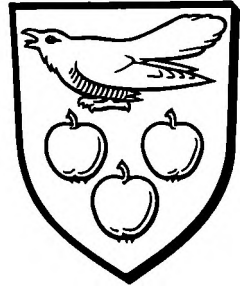
Årslev Kommune

Broby Kommune

Vestsjællands Amtskommune

SydAls Kommune

moderne tid bruges ordet *partisan*, egentlig: »partigænger«, mest om medlemmer af en militær undergrundsbevægelse.

Vestsjællands Amtskommune. En gul sparre mellem blått over rødt, sparrens ben foroven forlænget med to udadvendte gule dragehoveder, i nederste felt tre gule pæle. – Våbenbilledet er inspireret af en af de største historiske seværdigheder i Vestsjælland, nemlig vikingeanlægget Trelleborg, sydvest for Slagelse. De gule figurer anskueliggør dels toppen af gavlen på anlæggets store bygninger, sådan som de er blevet rekonstrueret, dels – dragehovederne – de vikingskibe som bemandedes og udgik fra Trelleborg. Komponeret og tegnet af Aage Wulff. Taget i brug 1981. – Herefter er der kun én amtskommune, Nordjyllands, som ikke har våben.

SydAls Kommune, Sønderjyllands Amt. I hvidt felt en blå gøg over tre røde æbler, anbragt to over et. – Gøgen er almindelig på Als og står for kommunens naturliv. Æblerne symboliserer den frugtavl, som er en af kommunens vigtigste næringsveje. Vistnok udarbejdet af Paul Warming og Claus Achton Friis. Taget i brug 1980.

Sven Tito Achen

Norge

Siden forrige gang det ble publisert kommunevåpen i HT, kan vi her presentere 22 nye norske kommunevåpen. Noen flere er også i det siste vedtatt ved kongelig resolusjon, men de blir å publisere neste gang. Med disse 22 nye, har ialt 121 primærkommuner fått våpen. Norges 46 byer befinner seg blant disse 121, mens resten 74, er herredskommuner. Men med ialt 407 herredskommuner er det enda meget som står igjen. Av våre byvåpen, hvorav noen er fra eldre tider, ville ikke alle ha sluppet gjennom nåloyet idag. Så det er en mulighet for at vi i årene fremover her kan få se enkelte forandringer.

Av våre 22 nye våpen, bygger to av dem, Sørums og Sveio, på middelaldervåpen, mens de andre er nyskapingner.

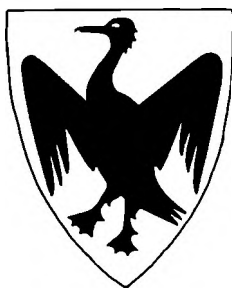
Karlsøy kommune i Troms fylke. »I blått et avrevet sølv ørnehode«. Kommuneslagg: »I blått et avrevet hvitt ørnehode«. Vedtatt av Karlsøy kommunestyre 20. juni 1979 og fastsatt ved kongelig resolusjon 12. desember 1980.

Våpen slagget og seglet er i sin helhet tegnet av Hallvard Sandvik, lærer ved Hansnes skole. Det ble skapt over en 2-årsperiode med rettleiding fra Riksarkivet. Ved konkurranse valgte kommunestyret »ørna«, enstemmig. Ingen andre av de ca 20 forslag ble seriøst vurdert.

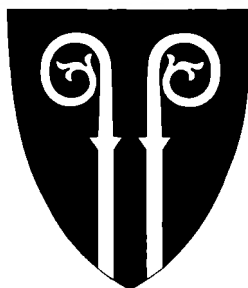
Våpenet har tatt utgangspunkt i havørnen. Ved Nord-Fugløy i Karlsøy kommu-

Karlsøy kommune

Loppa kommune

Rennesøy kommune

ne er en av Nord-Europas største kolonier av havørn. Ørnen knytter videre forbindelse til fiske. Karlsøy har sin hovednæring av fiske. Tegneren foreslo farver i gull og sort, mens formannskapet valgte sølv og blått. Her ligger vel havets farge noe til grunn, men og ble nevnt at nabokommunen Tromsø har samme farger, med i blått et sølv rensdyr. Tegneren holdt nebbet lukket, fordi han mente dette ville fremheve det majestetiske, mens Riksarkivet foretrakk åpent nebb, grunnet det «ville», «sinte», «aggressive».

Karlsøy kommune er, med rette, stolt over kommunevåpnet.

Loppa kommune i Finnmark fylke. «I gull en svart skarv». Kommuneflagg: «I gull en svart skarv». Vedtatt av Loppa kommunestyre 10. november 1980 og fastsatt ved kongelig resolusjon 19. desember 1980.

Tegninger av våpen, flagg og segl er signert Arvid Sveen.

Når Loppa kommune valgte skarv, var det fordi kommunen er en typisk fiskerikommune, og at man regner skarven for en dyktig fisker å være. Gull bunn står for den økonomiske verdi fisken gir kommunen. Det er jo nettopp fra denne gren kommunen henter sine inntekter.

Rennesøy kommune i Rogaland fylke. «I blått to oppveksande adosserte sølv krumstav». Kommuneflagg: «I blått to oppveksande adosserte kvite krumstav».

Vedtatt av Rennesøy kommunestyre 12. desember 1980 og fastsatt ved kongelig resolusjon 20. februar 1981.

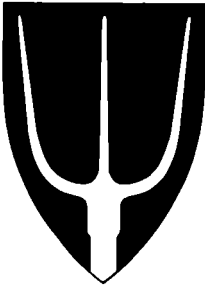
Tegninger av våpen, flagg og segl er signert Svein Magnus Håvarstein.

Grunnen til at dette motivet ble valgt, er at i Rennesøy er Utstein kloster, som er helt unikt for kommunen. Det hører til et av de best bevarte kloster i Norden. Utstein kloster var i sin tid et Augustinerkloster, der abbeden var øverste leder. Et av tegnene på hans embetsmakt var en krumstav.

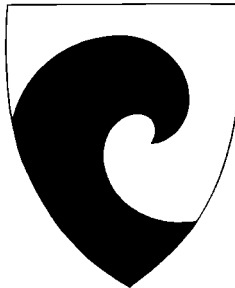
Rælingen kommune i Akershus fylke. «I grønt en oppvoksende gull høygaffel med tre tinder». Kommuneflagg: «I grønt en oppvoksende gul høygaffel med tre tinder». Vedtatt av Rælingen kommunestyre 13. november 1978 og fastsatt ved kongelig resolusjon 30. april 1981.

Våpen, flagg og segl er tegnet av Harald Hallstensen.

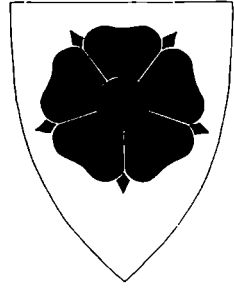
Med hensyn til begrunnelsen for dette våpnet, så viser kunstneren til at på Rælingsøya og Fantøya ble høyet i gammel tid stakket – satt i stakk – og til det formål brukte man en meget lang høygaffel (høytjuv). Det er blitt fortalt at man ofte måtte være to mann for å mestre den når stakken var høy. På Bygdetunet i Rælingen finnes en slik høytjuv, og den har også tre tinder. Kunstneren påpekte at en stor del av norske by- og herredsvåpen er enten røde med sølv eller gull, eller blå med

Rælingen kommune

Dønna kommune

Sørum kommune

sølv eller gull. Han mente det måtte være riktig å finne farver som skilte våpnet lett ut fra andre våpen og syntes grønt var en meget god farve som symboliserte ungdom og håp.

Dønna kommune i Nordland fylke. «Delt av gull og blått ved virvelsnitt». Kommuneflagg: «Delt av gult og blått ved virvelsnitt». Vedtatt av Dønna kommunestyre 8. november 1979 og fastsatt ved kongelig resolusjon 29. mai 1981.

Tegninger av flagg, våpen og segl er signert Odd Fjordholm.

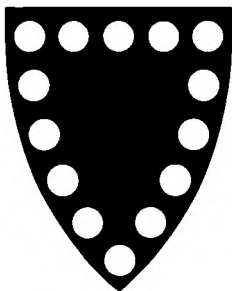
Dønna kulturstyre tok opp ideen med kommunevåpen og det ble utlyst en konkurranse. 16 av forslagene ble sendt inn til Riksarkivet for vurdering. Men den heraldiske konsulent Vivian Fjordholm fant ikke å kunne godta noen av forslagene, slik de ble presentert. Imidlertid med tanke på den antatte etymologi i navnet Dønna (dønning), kunne det være en løsning å velge et bølgemotiv. Det resulterte til slutt i det valgte motiv.

Sørum kommune i Akershus fylke. «I gull en rød rose med fem kronblad». Kommuneflagg: «I gult en rød rose med fem kronblad». Vedtatt av Sørum kommunestyre 6. november 1980 og fastsatt ved kongelig resolusjon 26. juni 1981. Tegninger av våpen, flagg og segl er signert Nils Jacob Lugg.

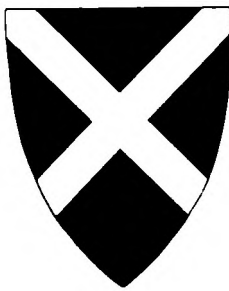
Sørum-kommune har her valgt et gammelt middelaldervåpen. For denne rosen

var opprinnelig det gamle adelsvåpen for Sudreimsætten, en av Norges mest fremtredende og mektigste ætter gjennom middelalderen. Ætten eide til tider landets største jordegods og hadde stamsete på Sudreimr. Sudreimr er senere blitt til Sørum.

Rosen er jo et populært heraldisk motiv og det er flere kommuner som har hatt lyst til å ha rosen som motiv. Men Trætteberg hadde helt siden 1928 reservert rosen for Trondheim by. Dette fordi han mente Trondheims byvåpen som det brukes idag er uheraldisk. Byflagg hadde siden 1971 vært et ønske for Trondheim by, men det nuværende våpen får den altså ikke bruke som byflagg. Våpnet som egentlig er et segl fra 1200-tallet, viser dexter biskop i kirkeportal og sinister konge i borgportal holdende en vekt, d.v.s. kirkemakt og kongemakt i middelalderens Trondheim. Katedralen har et 6-delt rosevindu og Trondheim eller Nidaros domkapittels lille segl viser også en seksbladet rose. Borgergardene i Trondheim brukte også i sin tid faner med roser. Trætteberg fremla derfor forslag om på rødt en gull rose. Dette var en brannfakkel ble det sagt, da forslaget ble presentert for de kommunale myndigheter. Ivertfall ble det en langvarig diskusjon, og man ser her hvordan symboler kan sette følelsene i sving. Det minnet for meget om dystre symboler fra krigstiden. De

Randberg kommune

Krødsherad kommune

Øvre Eiker kommune

norske nazister brukte som symbol et såkalt solkors, d.v.s. det er vel riktigere å si gull hjulkors på rød bunn. Saken ble derfor henlagt, og Trondheim by har hverken bylagg eller nytt våpen.

Nu har altså Sørumsfjord fått sitt rosevåpen og det har blitt et riktig vakkert våpen. Men jeg må indrømme at jeg ble en smule forbauset over at nettop disse tinkturer var valgt. Det ligner til forveksling det våpen som føres av den nålevende svenske adelsslekt Roos af Hjelmsäter, introdusert på Riddarhuset i Stockholm i 1625. Den skal være en gren av den gamle Sudreimsætt. Jeg viser i den forbindelse til Personhistorisk Tidsskrift 1909, side 81-86. Som Trætteberg skriver i HT 4:34, 1976, side 162: «Våpnet (figur og farger tilsammen) må ikke på forhånd tilhøre en annen eier, i inn- eller utland, som det må tas hensyn til». Hvordan stiller det seg i dette tilfelle?

Jeg kan også nevne at en norsk slekt Fasting, fører i gull en rød rose, så man kan jo si at Sørumsfjord er kommet i godt selskap.

Randberg kommune i Rogaland fylke. «I blått 14 sølv mynter langs randen». Kommuneflagg: «I blått 14 hvite mynter langs randen». Vedtatt av Randberg kommunestyre 2. oktober og 27. november 1980 og fastsatt ved kongelig resolusjon 26. juni 1981.

Tegninger av våpen, flagg og segl er signert «T. N. - 81» (Truls Nygaard).

I arbeidet med våpen for Randberg, vurderte man forskjellige forslag, bl.a. forskjellige jordbruksredskap og korsmotiv. Tilslutt samlet man seg om 3 forslag: Varde, d.v.s. 6 mynter ordnet 1:2:3, steingard, d.v.s. to rader med mynter, ordnet som en skråbjelke og rand, som ble det seirende utkast.

Et utvalg oppnevnt av formannskapet leverte en innstilling, hvor flertallet gikk inn for «rand». Det ble også laget en folder med de tre forslag, som ble sendt ut til alle husstander i Randberg. Den var i farver med gullmynter på rødt og sølvmynter på blått.

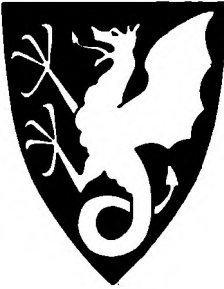
Navnet Randberg antas å stamme fra ordet «rond», rand - ytterkant, som f.eks. Jærens ytterkant eller avslutning mot nord. Skjoldranden med 14 «kuler» er en stenform man særlig finner på rullestensstrendene og i et stort antall gravrøyser i kommunen.

Krødsherad kommune i Buskerud fylke. «I blått et gull Andreaskors». Kommuneflagg: «I blått et gult Andreaskors». Vedtatt av Krødsherad kommunestyre 9. juni 1981 og fastsatt ved kongelig resolusjon 11. september 1981.

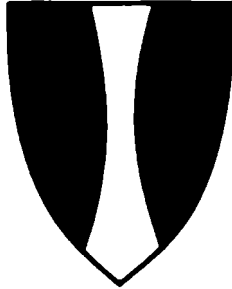
Tegninger av våpen, flagg og segl er signert «Anders Kjær».

Kommunen hadde i sin tid fått tegnet et utkast «Den Gamle Mester», men det fylte ikke de heraldiske krav.

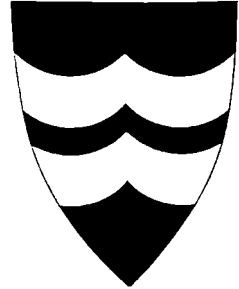
Kunstneren Anders Kjær fikk derfor i

Skiptved kommune

Kvam herad

Sola kommune

oppdrag av kommunen å tegne utkast. Han tok utgangspunkt i navnet Krødshe-rad, som kan stamme fra Krøderen, den krokete fjorden eller fra kryssende kommunikasjoner fra gammelt av, Nord-Syd Øst-Vest. Av de to forslag var «Fjord» ikke heraldisk akseptabelt, mens «Kryss», d.v.s. et Andreaskors, kunne bli et brukbart kommunevåpen. Idet man tok hensyn til andre våpeneiere, ble man til slutt enige om gull Andreaskors i blått.

Øvre Eiker kommune i Buskerud fylke. «På blå bunn en sølv eikekvist med tre blad og to nøtter». Kommunelagg: «På blå bunn en hvit eikekvist med tre blad og to nøtter». Vedtatt av Øvre Eiker kommunestyre 3. juli 1980 og fastsatt ved kongelig resolusjon 24. oktober 1981.

Tegninger av våpen, flagg og segl er signert Hallvard Trøttestad.

Motivet er valgt i samsvar med kommunens navn, og farvevalget er et resultat av avstemning i kommunen.

Skiptved kommune i Østfold fylke. «I rødt en opprett sølv lindorm». Kommunelagg: «I rødt en opprett hvit lindorm». Vedtatt av Skiptved kommunestyre 5. mai 1981 og fastsatt ved kongelig resolusjon 27. november 1981.

Våpen, flagg og segl er tegnet av Truls Nygaard.

Kommunens kulturstyre hadde gjennom pressen bedt folk komme med idéer og forslag til kommunevåpen. En komité

nedsatt af kulturstyret, fremmet to av de innkomne forslag uten prioritet, for kulturstyret. Det var:

1. To endosserte lensehakebeslag. Lensehaker ved tømmerfløting.
2. Drage - sølv på rød bunn.

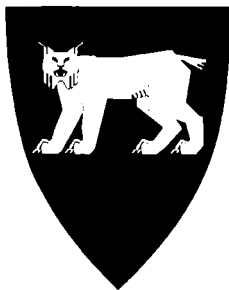
Dragemotivet symboliserer det eldgamle sagnet om dragen som hver morgen slo seg ned i kirketårnet på Skiptved kirke. Om kvelden fløy dragen tilbake til skogen i Korterudåsen, hvor den hadde sitt tilholdsted. Dragen hadde skikkelse som en slange med vinger, man og lugg som en hest. Mens dragen lå rundt tårnkransen, ble det ikke holdt gudstjenester i Skiptved kirke. I følge sagnet plaget dragen menigheten inntil den en dag ble skutt med en jernpil og falt ned i en brønn ved kirken.

Det var dragen eller rettere sagt lindormen som til slutt seiret, da kommunestyret skulle velge våpen, og det må man si var et heldig valg.

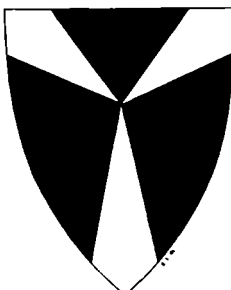
Kvam herad i Hordaland fylke. «I blått ein innsvinga sølv stolpe». Kommunelagg: «I blått ein innsvinga kvit stolpe». Fastsatt ved kongelig resolusjon 27. november 1981.

Våpnet er tegnet av Magnus Harde-land og dette var vel det siste heradsmerke han tegnet før han døde.

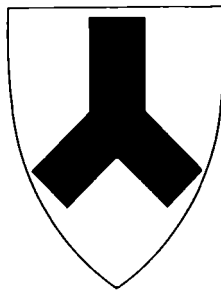
Tegneren hadde nok Fykkesundet, en særegen fjordarm i Kvam, i tankene da han tegnet våpnet. Merket har videre motiv som lett lar seg knytte til tydingen av

Hamarøy kommune

Oppdal kommune

Rennebu kommune

ordet Kvam. I Norsk stadnamleksikon finner man at ordet Kvam kan komme av: «- stad der eit hovuddalføre knip seg i hop». Denne tydingen passer godt på Steinsdalen i Kvam, der man mener herredsnavnet Kvam har sitt grunnlag. Et enkelt og vakkert våpen.

Sola kommune i Rogaland fylke. «I blått to sølv bjelker dannet ved et omvendt dobbelt buesnitt.» Kommuneflagg: «I blått to hvite bjelker dannet ved et omvendt dobbelt buesnitt». Vedtatt av Sola kommunestyre 15. oktober 1981 og fastsatt ved kongelig resolusjon 12. februar 1982.

«Sola-posten» inviterte våren 1978 sine lesere til å komme med idéutkast til et kommunevåpen for Sola. Kulturstyret i kommunen nedsatte en «våpenkomité» på 3 medlemmer til å arbeide videre med de 20 innkomne forslag. Komitéen engasjerte kunstneren Roald Kyllingstad som – med utgangspunkt i de innsendte idéutkast – tegnet 4 våpenmotiv. Av de utarbeidede motiv, anbefalte komitéen kommunestyret å velge «I blått to sølv bjelker dannet ved et omvendt dobbelt buesnitt».

Dette motivet ble vedtatt av kommunestyret. Blåfarven kan symbolisere havet og de sølvfärvete bjelkene kan symbolisere de sølvhvite skumskavlene på bølgetoppene som skyller innover de langstrakte og langgrunne sandstrendene i jærkommunen Sola. Riksarkivet betegnet

det anbefalte motiv som et sjeldent heraldisk motiv.

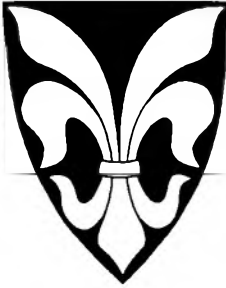
Hamarøy kommune i Nordland fylke. «I blått en stående sølv gaupe». Kommuneflagg: «I blått en stående hvit gaupe». Fastsatt ved kongelig resolusjon 19. februar 1982.

Rådmann Gunnar Strand i Hamarøy kommune har et par venner som er ivrig opptatt med heraldikken, og i samtaler med disse ble motivvalg for kommunevåpen diskutert. Hamarøy kommune, som er 1057 km², grenser mot Sverige og har store fjell og skogområder. I området finnes en fast stamme av gaupe (Lynx lynx), lodjur på svensk og los på dansk.

Ingen norsk kommune hadde tidligere nyttet gaupe i våpenet. Da de var kommet så langt at de hadde festet seg ved dette motivet, ble Riksarkivet forespurt, og de fikk aksept for gaupemotivet.

En lokal kunstner, Asbjørn Mathiasen, ble engasjert til å tegne ut motivet. Etter litt frem og tilbake med Riksarkivet, fikk våpenet den utforming som nu er godkjent.

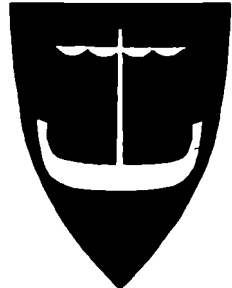
Gaupe i heraldikken adskiller seg fra leoparden ved at den har kort hale og med dusker på ørene. Her er den sølv, men den forekommer også naturlig färvet i heraldikken, og da med mørke flekker. I skotsk heraldikk forekommer den som skjoldholder. Den tillegges egenskapen «keenness», ivrighet eller skarphet.

Sveio kommune

Marker kommune

Rolvsøy kommune

En verdifull tilvekst til norsk heraldisk fauna.

Oppdal kommune i Sør-Trøndelag fylke. «I blått tre motstøtende sølv spisser fra hjørnene». Kommuneflagg: «I blått tre motstøtende hvite spisser fra hjørnene». Fastsatt ved kongelig resolusjon 19. februar 1982.

Våpnet er tegnet av Einar Skjervold, Trondheim. Det ble anbefalt som nr. 1 av en jury, etter at det var utlyst til konkurranse om kommunevåpen og innkommet en hel del utkast. En bedømmelse som kommunestyret sluttet seg til.

Motto for utkastet var «Vågåmot», og figuren skulle gi uttrykk for Oppdal som kommunikasjonsknutepunkt. I utgangspunktet var figuren mer lik veiføringene slik de fremgår av kartet, men ble under marsjen gitt den heraldiske utforming, slik det presenteres her.

Det har blitt et elegant våpen og farvevalget passer godt for denne fjellbygden, hvor vi finner fjell med is og sne. Men jeg er ikke helt fornøyd med blasoneringen, særlig når det gjelder kommuneflagget. Hvordan tegner man tre motstøtende spisser fra (de fire) hjørnene? Det er heller ikke heldig at blasonering er avhengig af skjoldformen. Hva om Oppdal kommune får lyst til å velge en annen skjoldform, f.eks et halvrundt skjold. Nu skal man ikke se bort fra at det er et våpen som vanskelig lar seg blasonere. Men hva om man

isteden sa: «Tre motstøtende spisser, plassert som et gaffelkors». Noen bedre?

Rennebu kommune i Sør-Trøndelag. «I gull ein svevande omvend raud gaffelkross». Kommuneflagg: «I gult ein svevande omvend raud gaffelkross». Vedtatt av Rennebu kommunestyre 13. november 1980 og fastsatt ved kongelig resolusjon 19. februar 1982.

Kommunestyret utlyste en idékonkurranse og ordlører Magne Jostein Hoel presenterte ideen med gaffelkors, som arkitekt MNAL Bjørn Casper Horgen «tegnnet ut».

Kommunevåpnet viser formen på Rennebu kirke, og symboliserer denne. Rennebu kirke er bygget i 1669, og har et såkalt y-plan. Y-planet er et sentralt triangel med kvadratiske utbygg til hver side. Det finnes bare 5 slike kirker i Norge, og Rennebu kirke er den eldste av disse.

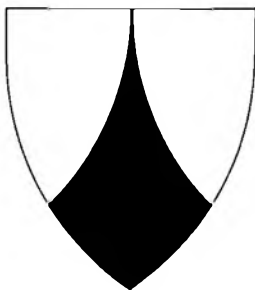
Gaffelkors er sjeldent i norsk heraldikk, men vi kjenner det fra John Cunningshams våpen. Jeg viser i den forbindelse til Hans Cappelens artikkel i HT 3:26 (1972), s. 249–261.

Sveio kommune i Hordaland fylke. «På raud grunn ei kløyvd sølv lilje». Kommuneflagg: «På raud grunn ei kløyvd kvit lilje». Vedtatt av Sveio kommunestyre 3. juni 1981 og fastsatt ved kongelig resolusjon 19. februar 1982.

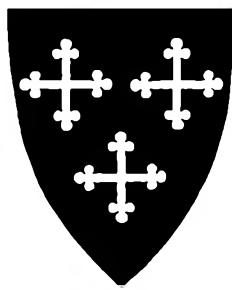
Kolbjørn Ekkje ble i 1980 pålagt ansvaret for kommunens kulturoppgaver og tok

Sør-Varanger kommune

Sykkylven kommune

Vestby kommune

opp spørsmålet med kommunevåpen. Han foreslo den kløvete eller flækkete lilje, som er en similarisering av ættevåpnet til adelslekten på Sveio (Sveen i Finnås).

Som nevnt i S. T. Achens anmeldelse av K. T. Ekkjes bok «Den kløyvde lilje», har den kløvete lilje vært brukt av stormannsslekter i Hordaland. En nulevende slekt, Aadlandslekten nedstammer fra Jon Gauteson til Sveio. Jon og hans bror Thorbjørn til Fimreite var ungdommen blant den siste norske erkebispens Olav Engelbrektsøns håndgangne menn. Jon Gauteson hadde hele Sveio som adelig setegård. Hans sønner førte kløvet lilje med stjerne i delingen. Se om det i S. T. Achen. Danske adelsvåbener, s. 191 (Dal «i Norge»).

Aadland-slekten bruker idag som våpen kløvet lilje og stjerne, mens Sveio kommune etter avtale med Aadland-slekten valgte kløvet lilje uten stjerne. Dette var en heldig løsning, og Sveio har fått et særpreget våpen.

Marker Kommune i Østfold fylke. «I blått to sølv tømmerhakejern skrått oppad». Kommuneflagg: «I blått to hvite tømmerhakejern skrått oppad». Vedtatt af Marker kommunestyre 30. juni 1981 og fastsatt ved kongelig resolusjon 16. april 1982.

Våpnet er tegnet av Rolf Nasset, Tvedstrand, som vant en utlyst idékonkurranse. Begrunnelsen for våpnet er at Marker er en skogbrukskommune, med

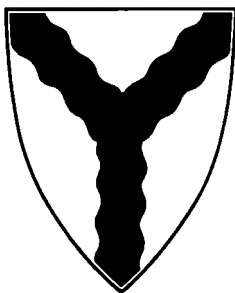
tømmerfløtning som næring i en årrekke.

Rolvøy kommune i Østfold fylke. «I rødt en gull båt med mast og beslått storseil». Kommuneflagg: «I rødt en gul båt med mast og beslått storseil». Vedtatt av Rolvsøy kommunestyre 3. september 1981 og fastsatt ved kongelig resolusjon 16. april 1982.

Det ble utlyst en konkurranse, som ble vunnet av Gunnar Coll Langvik og Hans Krå. De hadde i fellesskap utarbeidet våpnet. Motivvalget hadde som begrunnelse funn av vikingskip på Haugen gård i Rolvsøy. Ved denne gården ble det i 1860-årene gjort rike funn fra vikingtiden, bla. rester av det såkalte Tuneskipet. Rolvsøy var da sogn under Tune.

Sør-Varanger kommune i Finnmark fylke. «Skrådelt av gull og rødt ved tretunget flammesnitt». Kommuneflagg: «Skrådelt av gult og rødt ved tretunget flammesnitt». Vedtatt av Sør-Varanger kommunestyre 26. mars 1982 og fastsatt ved kongelig resolusjon 16. april 1982.

Formannskapet i Sør-Varanger vedtok å utlyse en konkurranse for motiv til Sør-Varangers kommunevåpen. Til konkurransen innkom 85 forslag. En nedsatt bedømmelseskomité samlet seg om 3 forslag, som ble sendt til Riksarkivaren til uttalelse. Det prinsipielle synspunkt om våpnets innhold var «treenighet», slik: Tre primærnæringer – landbruk, bergverk, fiske; tre folkeslag – samer, finner,

Kvinnherad kommune

Borgholm kommun

nordmenn; tre grenseelver – Grense Jakobselv, Pasvikelva, Neidenelva; tre rikers grenser – Finland, Norge, Sovjet-samveldet. De tre forslagene var: 1. Skråstilt flammesnitt i rødt og gull, tegnet av Sissel Sildnes, 2. Palisadesnitt i rødt og gull, dvs. 3 grensestolper tegnet av Arvid Sveen og 3. Sorte trekanter på gull bunn, tegnet av Olav Beddari. Av disse var det Sissel Sildnes, Kirkenes, med sitt elegante flammesnitt, som gikk av med seieren.

Sykkylven kommune i Møre og Romsdal fylke. «I sølv ein blå spiss laga med bogeliner». Kommuneflagg: «I kvitt ein blå spiss laga med bogeliner». Fastsatt ved kongelig resolusjon 30. april 1982.

Utkastet til våpnet er tegnet av Norbert Hovet og Karstein Blindheim, men ble korrigert noe for å tilfredstille kravene til et kommunevåpen.

Arbeidet med kommunevåpen for Sykkylven begynte tidlig i 1970-årene. Det ble utlyst en konkurranse, der mange forslag kom inn. Ingen av forslagene tilfredstilte imidlertid kravene til et korrekt heraldisk våpen.

Det ble nedsatt en komité til å arbeide videre med spørsmålet. Komitéen hadde hele tiden kontakt med Riksarkivet, med hensyn til om de aktuelle våpnene hadde slik utforming at de kunne godkjennes. Utgangspunktet for det vedtatte våpen er Sykkylvensfjorden, en smal fjord med spisse fjelltinder rundt. Derfor en blå

spiss. Buelinjene er valgt for å gi et noe mykere preg over våpnet.

Vestby kommune i Akershus fylke. «I rødt tre gull kløverbladkors, to over ett». Kommuneflagg: «I rødt tre gule kløverbladkors, to over ett». Fastsatt ved kongelig resolusjon 18. juni 1982.

Våpnet er tegnet av Bjørn Linnestad.

Kulturstyret i Vestby hadde engasjert Bjørn Linnestad til å forestå arbeidet med utformingen av kommunevåpen. Han la frem 9 forslag, som dannet grunnlag for utvelgelsen av det endelige utkast. Riksarkivet aksepterte to av utkastene. Det ene var kløverbladkorsene, som kunne symbolisere de tre kirkekretsene. Det andre forslaget var bølgesnitt, som kunne symbolisere beliggenheten ved sjøen med de tre naturlige havnene Emmestad, Kjøvangen og Sonskilen. Riksarkivet prioriterte kløverbladkorsene og det samme gjorde Bjørn Linnestad.

Kvinnherad kommune i Hordaland fylke. «På sølv grunn ein blå gaffelkross laga med bølgesnitt». Kommuneflagg: «På kvit grunn ein blå gaffelkross laga med bølgesnitt».

Utkast til våpnet ble laget av Magnus Hardeland, Bergen. Da han døde, ble arbeidet avsluttet av Truls Nygaard, Myseren.

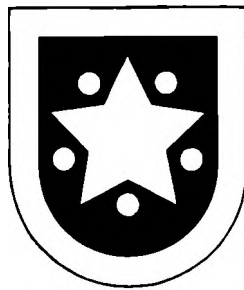
Våpnet symboliserer de mange elvene i Kvinnherad. Kraftutbygging har vært viktig for kommunen.

Vadstena kommun

Hultsfred kommun

Tingsrud kommun

Navnet Kvinnherad har ikke noe med kvinne å gjøre, men skal bety noe todelt eller dobbelt. Dette at to elver i hovedsognet, den ene fra Melsdalen og den andre fra Hattebergsdalen, renner sammen, skulle således ligge til grunn for navnets første ledd.

Harald Nissen

Sverige

Borgshamn, en köping på Öland, fick 1816 stadsrättigheter och fick då namnet *Borgholm* efter det härbelägna slottet, omnämnt första gången 1281 som befästning, därefter flera gånger ombyggt och numera en ruin. På begäran av Borgsholms kommun har vapnet moderniserats. Borgens exteriör har förenklats, främst med hänsyn till den förminskning av vapnet som krävs i samband med dess användning som brevpappersvinjett m.m. Vapnet har fått följande beskrivning: »I blått fält en av en vågskura bildad stam och däröver en borg, allt av silver; portar och fönster blåa«.

Vadstena i Östergötland var den heliga Birgittas stad. År 1370 fick hon genom en påvlig bulla tillstånd att i staden anlägga ett munk- och nunnekloster av Augustinus' orden. Vid den stora kommunreformen sammanslogs Vadstena med den närbelägna staden Motala till en kommun. Genom beslut av regeringen skall

emellertid de två förutvarande städerna utgöra skilda kommuner och Vadstena kommun har därefter beslutat antaga Vadstena stads vapen. En modernisering av vapnet har dock ägt rum. Följande beskrivning av vapnet har fastställts: »I fält av guld en S:ta Birgittagestalt – med gloria, dok, klädnad och skor av silver – sittande i en röd stol, skrivande med en gäspenna i en bok, båda av silver; ansikte och händer av guld«.

Två Smålandskommuner – Hultsfred och Tingsryd – har fått vapen godkända av heraldiska nämnden. Vapnet för *Hultsfred* bygger på gamla kommunvapen för Virserum och Mörlanda. Vattenhjulet och den medelst vågskuror bildade bjälken är komponenter från Virserums gamla vapen och de tre bjälkvis ordnade granarna från Mörlanda. Bjälken symboliserar Emån, som flyter genom kommunen, och vattenhjulet Virserums industri i gången tid. Granarna slutligen syftar på kommunens skogsbygd. Vapnet har antagits av kommunen och följande beskrivning har fastställts: »I blått fält en av vågskuror bildad bjälke, åtföljd ovan av tre bredvid varandra ställda granar och nedan av ett vattenhjul, allt i silver«.

Det äldre vapnet för *Tingsryd* – femuddig stjärna med en kula i varje vinkel – baserades på Stenfors' bruks stämpel. Kommunens gränser har emellertid ändrats. Det gamla kommunvapnet har därför för-

setts med en bård, vilket betecknats som vanligt förekommande inom heraldiken för att markera territoriell avvikelse. Delvis ny proportionering har blivit nödvändig. Vapenbeskrivningen har fått följande lydelse: »I rött fält inom en bård av guld en femuddig stjärna med en kula i vardera vinkeln, allt av guld«.

Heraldiska sektionens konsult Ingrid Lamby har utfört de granskade och godkända vapenmålningarna. Hon har också komponerat Hultsfreds vapen och verkställt en rätt genomgripande modernisering av Vadstenavapnet. Årendena har handlagts av heraldiska nämnden vid sammanträden i maj 1982.

Erik Spens

Herman L. Løvenskiold 1897–1982

Dr. philos. Herman Leopoldus Løvenskiold døde 16. juli 1982, 85 år gammel.

Dr. Løvenskiold var utdannet som reserveoffiser og som kjemiker bl.a. ved universitetet i Freiburg der han tok doktorgraden i kjemi 1925. Han var imidlertid særlig kjent som ornitolog; han utga flere ornitologiske bøker og tok doktorgraden 1964 i Oslo på en avhandling om fuglelivet på Svalbard. Allerede fra 1952 var han statsstipendiat.

Dr. Løvenskiolds heraldiske virksomhet var først arbeid med seglbevaring og -registrering i riksarkivet, dernest som formann i Norsk Heraldisk Forening fra stiftelsen i 1969 frem til 1973, videre som norsk styremedlem i Societas Heraldica Scandinavica til sin død, og sist, men ikke minst, ved hans bok «Heraldisk nøkkel», utgitt 1978.

Dr. Løvenskiolds naturvitenskapelige

kvalifikasjoner og omfattende kulturhistoriske kunnskaper ga ham en spesiell posisjon i heraldiske kretser. Det var av ikke liten betydning for Norsk Heraldisk Forening at han sa seg villig til å bli dens første formann. Og han var særlig egnet til arbeidet med konservering av gamle og skrøpelige segl i voks, papir og lakk. Ved sitt arbeid i riksarkivet med registrering av seglmotiver og systematisering av seglenes heraldiske innhold, utgitt i «Heraldisk nøkkel», gjorde dr. Løvenskiold en innsats som mange drar nytte av.

Et stort arbeid la dr. Løvenskiold også ned i innsamling og studier av de mange segl og våpenavbildninger som er brukt innen Løvenskiold-slekten. Han kjente sin slekts personhistorie som ingen annen og utga 1974 «Slekten Løvenskiold gjennom 300 år i Norge», sammen med avdøde godseier Axel Løvenskiold.

Hans Cappelen

Bidrag til belysning af den Ahlefeldtske heraldik

Af Jørgen Ahlefeldt-Laurvig

Nedenstående må ikke betragtes som værende et forsøg på at ændre den gængse opfattelse af slægten Ahlefeldts heraldik, men snarere et indlæg for at fremlægge en del observationer gjort igennem en årrække.

Da Lensgreve Christian Ahlefeldt Laurvig i slutningen af forrige århundrede overdrog historikeren Louis Bobé den store opgave at sammenfatte en slægtshistorie for de mange forgreninger, som bærer navnet Ahlefeldt, så var det en meget stor opgave Bobé tog fat på, og han opbyggede sin egen systematik, hvori det lykkedes ham at indpasse langt de fleste Ahlefeldtske personer, hvis navne han traf på i sin søgen i arkiverne på begge sider af den dansk-tyske grænse.

Flere af slægtens medlemmer havde igennem tiderne interesseret sig for dette emne, og allerede Claus v. Ahlefeldt (1543–1616) havde samlet et betydeligt materiale sammen til en projekteret slægtshistorie. Det blev dog først til noget, da andre af slægtens medlemmer i slutningen af 1700-tallet formåede den daværende rektor for Flensborg Gymnasium, Claus Henrik Möller til i 1771 at skrive en Ahlefeldtsk slægtshistorie. Den blev i forrige århundrede udvidet og forbedret af Louis v. A. som havde et manuskript liggende færdigt ved sin død i 1875. Disse arbejder kom til at tjene som grundlag for Louis Bobés senere arbejder.

Der var dog een ting, som Louis Bobé tilsyneladende ikke bed særligt mærke i ved sin opstilling; det at der også i andre egne end Slesvig-Holsten forekom familienavne, som enten stavedes som Ahlefeldt eller også udtaltes som dette navn.

Nogle af disse slægter kunne måske tænkes at have taget navn efter lokaliteter, og i det daværende Tyskland var der hele 7 der enten hed Ahlefeldt, Alfeld eller lignende.

En af slægtsforgreningerne koncentreredes omkring Hamborg i 1600- og 1700-tallet, og disses navne må Bobé da antageligt have stødt på i sin søgen efter Ahlefeldter. En anden forgrening er stadig ret udbredt i Rhinegnene omkring Köln-, Bonn-, Siegburgområdet. Denne slægtsforgrening kan føre sine forfædre tilbage til begyndelsen af 1600-tallet, og en forgrening fra Midtjylland, som også igennem århundreder har haft sit hjemsted i nærheden af Brechenfeld, bliver omtalt som Brechenfelder linien.

1. Det Ahlefeldtske våben.

2. Ahlefeldtvåben fra 1300-tallet.

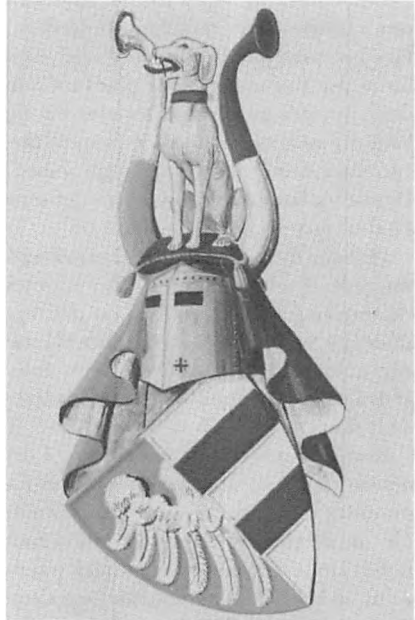
Slægtsnavnet kendes allerede fra 1100-tallet, hvor en Ahlefeldt er medunderskriver på et dokument fra korstogstiden, som er undertegnet af Henrik Løve i Jerusalem, og frem til den af Louis Bobé opstillede systematik er der adskillige andre af navnet, som ikke falder på plads. Disse forgreninger kan være medvirkende til, at også heraldiken ikke synes at følge det, der svarer til den gængse opfattelse, og at der fremkommer så besynderlige varianter, som det efterfølgende vil vise.

Slægtsens våben vil antageligt være de fleste læsere bekendt, fig. 1 med det delte skjold, hvor der dels ses en hvid ørnevinge på blå grund, og dels to røde bjælker på hvid eller sølv grund. Slægtsens hjelmtegn er en hvid venstrevent hund, (oprindeligt omtalt som en støver (jagthund)) med et rødt halsbånd, siddende på en rød hynde med tre synlige kvaster.

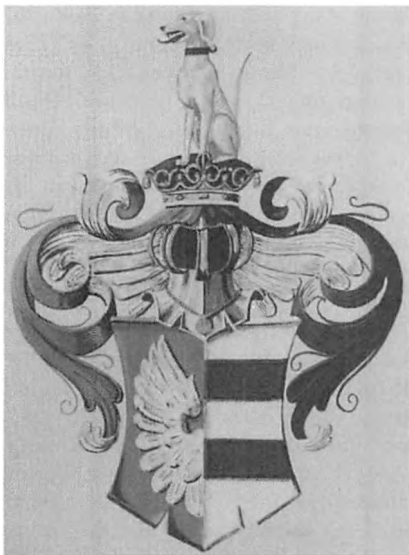
Stærkt beslægtet med dette våben er et

lignende anvendt af slægterne Bosendal, Rastorp og Rumohr. Man aner en fælles oprindelse i længst svundne dage, formodentlig under samme lensherre. Dertil kommer nok måske også slægten Ahlen fra Lybæk, som har sine bjælker som de foregående, men, hvor ørnevingen er kommet op og står på et underligt langt ben. Dette leder tankerne hen på omtalen af et særpræget Ahlefeldt våben fra 1300-tallet.

Her ses på fig. 2 at denne linie har en flakt ørn på delingen, noget der kunne lede tankerne hen på, at ørnevingen hos de øvrige kunne stamme fra den tyske rigsoørn. Bjælkerne er blevet dekoreret med skaktavl, og der er blevet hele tre af dem. Hunden er forsvunden fra sin vante plads, og hjelmtegnet er her den slakte ørn. Det synes i øvrigt, at nogle af de tidligste beskrivelser er noget uenige om bjælkerne antal, dog er det altid to eller tre.

3. Ahlefeldtvåben fra sidst i 1400-tallet.

4. Greve Chr. Ahlefeldt-Laurvigs våben.

En anden linie synes også at have haft sine særlige ideer om våbnets udseende. Her har man vendt hunden en del, nok for at den har skullet finde plads mellem de to vesselhorn, der skiftevis er blå og hvide og røde og sølvfarvede, som de farver man kender fra det øvrige våben. Denne variation kendes kun fra det sene 1400-tal (fig. 3).

Hunden fik heller ikke lov til at sidde på sin røde hynde hele tiden. Der nævnes eksempler fra 1500-tallet på, at den har siddet på henholdsvis grønne eller blå puder, antagelig for at skelne mellem linier af den på det tidspunkt allerede ret forgrenede slægt.

Kommer man op i 1600-tallet, vil det bemærkes, at i flere heraldiske værker fra samtiden vises der eksempler på, at en linie af slægten benytter en højrevendt hund. Dette har muligt været medvirkende til, at hunden i hjerteskjoldet hos slægten Ahlefeldt-Eskildsmark i deres adelspatent har fået hunden vendt på samme

måde, et træk der var typisk for denne slægtsgren i henved 100 år. Eksempelvis ses hjelmtegnet højrevendt på den smukke glaspokal i samlingerne i Gottorp slot, der var fremstillet til Conrad Ahlefeldt-Eskildsmark, f. 1705.

Gennemser man værket »Danske Exlibris« udgivet i 1942, ser man at Lensgreven på Tranekær, Greve Christian Ahlefeldt-Laurvig i slutningen af 1700-tallet benyttede sig af et exlibris med slægtens våben, dog med en egenartet variation, fig. 4. Her ses det, at hunden på sin pude er anbragt ovenpå en krone. Dette våben genfindes hos en i USA udbredt linie Ahlefeld, der i forrige århundrede udvandrede fra Bremerhavenområdet, men som synes at have rødder tilbage i 1700-tallet og dengang boede i Brandenburg. Da denne lokalitet i dag ligger i Østtyskland, er det vanskeligt at spore den længe tilbage, men der er trods intens efterforskning ikke kommet noget bevis på noget slægtskab mellem denne linie og de linier, der er med i Bobés opstilling. Ahlefeldterne fra de amerikanske forgrening staver navnet Ahlefeld ligesom forgreningerne fra herregårdene Olpenæs og

5. Joachim v. Ahlefeldts våben.

Damp i Slesvig-Holsten, samt tidligere Ahlefeldterne fra Gjelting.

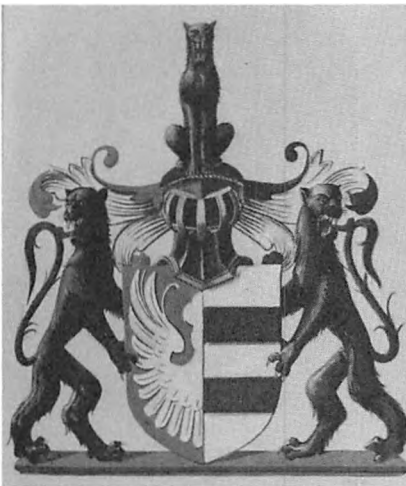
Der forekommer således at være for-
bavsende mange variationer af det Ahle-
feldtske våben, og eet der er noget helt for
sig selv, er det som benyttedes af Joachim
v. Ahlefeldt i slutningen af 1600-tallet og
et stykke ind i 1700-tallet. Han var ejer af
godset Buckhagen og lod (fig. 5) to hvide
hunde være skjoldholdere for det kendte
våben, og i exlibris og på sølvtøj forsyn-
de han sit våben yderligere med en deko-
rativ bladkrans, et meget yndet motiv i
samtiden. Joachim v. A.'s våben kunne
friste til en mistanke om, at den ellers
barnløse Joachim muligt kunne være
stamfaderen til den linie af slægten, der i
1700-tallet boede i Berlin, og som førte
sorte pantere både som skjoldholdere og
hjelmtægn (fig. 6). Denne linie omtales i
sin samtid som »Panther-linien«.

Slægtens medlemmer synes at være
kommet viden omkring, og en formo-
dentligt energisk indsats har været med-
virkende til, at en af familien er blevet op-
taget i adelsstanden i den rumænske pro-
vins Transylvanien med sit eget våben

7. Våben for den Transsylvanske gren af slægten Ahlefeldt.

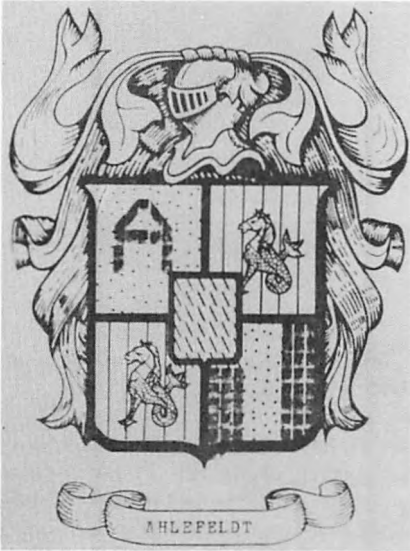
der, og har fået denne besynderlige vari-
ant optaget behørigt (fig. 7). Det er øjen-
synligt skabt med et nødtørftigt kendskab
til slægtens oprindelige våben med vinge,
hund ect., men i disse fjerne egne har
man tilsyneladende ladet fantasien få lov
til at boltre sig. Hunden springer let og
ubesværet rundt på tværbjælken, og vin-
gen har fået en noget sekundær placering,
dog er den stadig hvid og på blå grund, og
i våbenbeskrivelsen omtales hunden som
værende en støver.

6. »Panther-liniens« våben.

8. Våben for et medlem af slægten Ahlefeldt i østrigsk tjeneste.

9. Canadisk udgave af Ahlefeldt-våbenet.

Fristende har det været, når man kom i udenlandsk tjeneste, at pynte lidt ekstra op på et i forvejen pompøst våben som det Ahlefeldt-Laurvigiske. Et medlem af slæg-

ten kom i forrige århundrede i østrigsk tjeneste og deltog i øvrigt i det uhyre blodige slag ved Solferimo. Han benyttede sig af sin slægts våben, sat på en prægtig baggrund af et hermelins foeret draperi med en gevaldig krone ovenover (fig. 8).

Helt vildt gik det til, da et af slægtens medlemmer, som er bosat i Canada, henvendte sig til en postadresse, der reklamerede med heraldiske erfaringer, og at man kunne få sig et smukt billede af slægtens »våben«. Han var ikke så lidt overrasket over det resultat de lokale »forskere« var nået frem til (fig. 9), og da det var så usædvanligt, sendte han en afbildning hjem til den øvrige – undrende – familie.

Da mange af de ovennævnte varianter kun er kendt fra omtale eller beskrivelse af dem, ikke mindst fra den forannævnte rektor, professor O. H. Möllers: »Nachrichten von dem uralten adelichen Geslechte derer von Ahlefeldt« fra 1771, har det for anskuelighedens skyld været mest praktisk, at benytte illustrationer fra Aage Wulffs manuskript »Slægten Ahlefeldts Heraldik« til at anskueliggøre de mest besynderlige varianter.

Vasen i det kungliga vasavapnet – faskin eller sädeskärve?

Av Åke Thott

Vad Vasaättens vapenbild egentligen föreställt och föreställer, har varit föremål för mycken diskussion. Diskussionen har dock huvudsakligen berört medeltiden och fram till tillkomsten vid mitten av 1500-talet av det kungliga vasavapnet.

Den fråga, som ställts i rubriken ovan, har ägnats mindre intresse, framför allt frågorna om när och med vilken rätt vasen i det kungliga vasavapnet kommit att uppfattas och avbildas som en sädeskärve.

Det är dessa frågor, som här skall behandlas.

1. Riksdagsbeslut 1982.

Sveriges Riksdag fastställde våren 1982 en ny lag om rikets vapen¹⁾.

I riksvapnets hjärtvapens första fält ingår som bekant sedan 1818 åter det vid drottning Kristinas tronavsägelse 1654 försvunna kungliga vasavapnet. Detta tillkom ursprungligen under den senare delen av Gustaf I:s regering.

I likhet med i den tidigare lagen av 1908²⁾ beskrivs också i den nya lagen den i vasavapnet förekommande vasen såsom »en vase av guld«.

Det har visat sig, att ordet vase uppfattas, än som faskin, än som sädeskärve.

I en artikel, »Vasavapnet« i Heraldisk Tidskrift nr 45 (utkommen i mars 1982) föreslog författaren, att formuleringen i den nya lagen skulle förtydligas till »en stormvase av guld«³⁾. En kopia av manuskriptet till denna artikel hade i oktober 1981 insänts till justitiedepartementet, där propositionen för den nya lagen förbereddes.

Vid behandlingen i Riksdagen av denna proposition föreslogs med stöd av nämnda artikel i H T nr 45 i en motion samma förtydligande.

Denna motion föranledde under behandlingen i Riksdagens justitiekommitté följande yttrande:

»*Motion 2181 (Aulin) om stormvase*

Här föreslår motionären att den vase som ingår i hjärtsköldens första fält skall beskrivas som stormvase.

I Thotts remissyttrande hävdas att vasen ursprungligen var en risknippa (fascia använd av militärer för att t.ex. fylla upp diken etc).

Vid den nuvarande lagens tillkomst anförde i prop. 1907:17 s. 14 riksheraldikern Af nuvarande hjärtvapnets tvänne fält är det första Vasavapnet. Det försvann ur svenska riksvapnet, då drottning Kristina nedlade kronan, och återkom ej förr än vid konung Karl XIV Johans uppstignande på tronen, då det på nytt ditsattes såsom ett för svenska folket kärt historiskt minne. Ursprunget till den däri förekommande heraldiska bilden, som icke har sin motsvarighet i den allmänna europeiska vapenläran, är ej fullt klar, och den har under olika tider afbildats något olika. Redan på konung Sigismunds tid börjar den uppfattas som en sädeskärve. Jag anser, att vasen bör afbildas i den modernare typ, som stadgade sig under de sista regenterna af Vasahuset.

Propositionens grundtanke har som nämnts varit att vapnet skall behålla sitt nuvarande utseende. Den missuppfattning om vasen som Thott påtalat är ju omkring 400 år gammal förutsatt att riksheraldikern hade rätt 1907.⁴⁾

1. Faskin enligt 1931 års svenska ingenjörtruppinstruktion⁵⁾.

Författaren till detta yttrande har missuppfattat artikeln i H.T. nr 45 och motionen. Däri föreslogs ett *förtydligande av vapenbeskrivningen*, ej någon ändring av vasens utseende.

Riksdagen avskog ovan nämnda motion. Man stödde sig sålunda på riksheraldikerns, greve Adam Lewenhaupts utlåtande 1907, dock med en viss reservation: »förutsatt att riksheraldikern hade rätt 1907«.

Till Riksdagens beslut skall också ha medverkat, att om föreslagen ändring skulle genomföras, hade hela ärendet måst uppskjutas till en kommande Riksdag.

2. Granskning av riksheraldikerns utlåtande 1907.

Några kommentarer till riksheraldikerns utlåtande torde vara befogade.

Först förefaller det dock behövt att reda ut vissa begrepp.

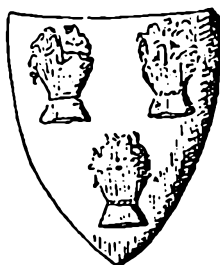
En *faskin* är en risknipa, ombunden *två eller flera gånger*. Sådana risknipor har använts i århundraden både militärt och civilt, bl a för att överbrygga hinder (t ex stormgravar) eller sank mark eller att bekläda branta sluttningar för att förebygga ras. En faskin för militärt bruk kallades därför ibland för stormvase.

Faskiner har använts in i senaste tid – ännu på 1950-talet medfördes som regel ett par faskiner på svenska stridsvagnar. Bild 1 visar en faskin enligt 1931 års svenska ingenjörtruppinstruktion⁵⁾.

En *sädeskärve* är ombunden *en gång*. Ingen bonde torde någonsin ha gjort sig mödan att binda om sina kärvar flera gånger. En sädeskärve har *ax*. Hans Hildebrand ville i sin artikel »Det svenska riksvapnet« visa »huru en heraldisk sädeskärve tecknades under medeltiden«. Bild 2 visar en ur denna artikel hämtat bild, föreställande ett vapen från 1266 för Raoul Boutellier de Senlis⁶⁾.

Så till riksheraldikerns utlåtande 1907:

a) Hans uppgift, att vasen »icke har sin motsvarighet i den allmänna europeiska vapenläran« torde vara alltför kategorisk. Om han åsyftar den besynnerliga hybrid, som ibland förekommer och som består av en väl ombunden faskin, från vilken sädesax växer ut, då kunde han ha rätt i, att något sådant nog icke har sin motsva-

2. Sädeskärvar i vapen från 1266 för Raoul Boutellier de Senlis⁶⁾

righet på andra håll. Men om man håller sig til en faskin eller en sädeskärve, så finns det nog motsvarigheter.

b) Beträffande vasens ursprung, som han uppger vara »ej fullt klar« må följande nämnas:

Som i föregående artikel framhållits, kallade Gustaf I sitt ättevapen för en vase. Vad ordet vase då betydde, torde kunna sökas i »Ordbok över svenska medeltids-språket⁷⁾. Där anges att ordet *vasi* (pl ack-er) betydde »Knippa, vase, stormvase; faskin«.

Endast tre belägg anförs:

1. Från belägringen av Rumlaborg 1434 under Engelbrektsfejden: »The bönder baru fram wasa oc skraga«.

2. Ur Stockholms stads Skattebok med räkenskaper. Där redovisas bl a utgifter 1464 för arbeten på stadens befästningar, tydligen reparationer efter belägringen samma år. En punkt lyder: »Jtem the søldenere, som hugge the waser synder, xij øre arbeisløn«.

3. I ett brev 1495 från Knut Posse m fl omtalas vid ryssarnas belägring av Viborg bl a »otalige mange til foth met stigher staffuar och waser«.

Det torde vara klart, att i dessa belägg ordet vase betydde detsamme som stormvase eller faskin.

Därmed torde det också vara klart, att vasen i det av Gustaf I omkring år 1540 skapade kungliga vasavapnet föreställde vad, som då också benämndes stormvase och på nutida språk faskin.

c) Riksheraldikern uppger, att vasen »redan på konung Sigismunds tid« började uppfattas som en sädeskärve.

Underlaget för denna uppgift borde framgå av hans förarbeten till utlåtandet 1907 och man kunde vänta sig finna dem i Riksheraldikerämbetets arkiv.

Riksheraldikerämbetet upphörde 1953 och dess uppgifter och arkiv övertogs av Riksarkivets heraldiska sektion under ledning av en stats heraldiker.

Det har framkommit, att alla handlingar, som kunde vara av intresse i de frågor, som här studeras rörande 1908 års lag, visserligen finns noterade i Riksheraldikerämbetets överlämnade diarier, men själva handlingarne är försvunna och har vid efterforskningar ej kunnat återfinnas⁸⁾.

Riksheraldikern, greve Adam Lewenhaupt, bodde på Sjöholm i Södermanland. »Sjöholmsarkivet« är deponerat i Riksarkivets sektion för privatarkiv. Ej heller där finns någonting av intresse i här aktuell fråga⁹⁾.

Det saknas sålunda varje säker uppgift om varifrån Adam Lewenhaupt hämtat uppgiften »från konung Sigismunds tid«. Man kan emellertid våga en gissning. I Hans Hildebrands tidigare nämnda artikel om »Det svenska riksvapnet«, som ger intryck av att innehålla allt, han kände till i ämnet, finner man en motsvarande uppgift, med nästan samma formulering.

Hans Hildebrand skriver:

»Som en kärve uppfattas vasevapnet redan mot slutet av 1500-talet. Werwing berättar, att då k. Sigismund höll sitt högtidliga intåg i Krakau, hade man der bland annat albildat en örn 'som i sitt bo, hållande med klorna en vase, lät sina ungar deraf hemta sin föda'¹⁰⁾.

Jonas W. Werwing (död 1697) var assessor i antikvitetskollegium. Som sådan skrev han »Konung Sigismunds och konung Carl den IX:des historier«. Manuskriptet granskades av Örnhielm och Palmkiöld samt utgavs av von Stiernman. Ovan anförda citat är hämtat ur del I, s 76, som utgavs 1746¹¹⁾.

Man finner av Werwings berättelse, där i övrigt detaljerat redogörs för dekorationerna vid kung Sigismunds intåg, att dessa dekorationer måste ha tillkommit genom polska myndigheters försorg i samband med kröningen i december 1587.

Alldeles oberoende av frågan om hur

3. Konung Sigismunds svenska sigill¹³⁾.

vasen vid detta tillfälle uppfattats (man tydde den dock som en sädeskärve), är det otroligt, att någon svensk i Sigismunds följe skulle ha tillåtit bestämma om de polska dekorationerna. Lika otroligt vore det att en svensk i sådant fall skulle ha medverkat till en så nedsättande framställning av den nye kungens ättevapen, som vasen i den polska örns klor. Därmed icke ifrågasatt, att någon avsiktlig förolämpning avsågs. I vilket fall som helst var det från *polst* håll, som man uppfattade vasen som en sädeskärve.

Hans Hildebrand skriver vidare, omedelbart efter berättelsen om örnen med vasen: »Däremot uppgaf Gregorius Borastus, kanik i Kalisch och Krakau att vapenbilden föreställde en risknipa . . .¹⁰⁾»

Gregorius var från Norrköping och hette ursprungligen Greger Larsson. Han var sannolikt född på 1580-talet och tillhörde som landsflyktig svensk katolik senare den svenska kolonien i Polen. Han blev teologie doktor i Rom och »utriusque juris« i Paris. 1617 var han kansliskrivare i kung Sigismunds svenska kansli i Polen, 1623 var han kunglig sekreterare och 1632 blev han kansler för det svenska kansliet. I den befattningen kvarstod han under

kungarne Vladislav och Johan Casimir. Han skrev bl a en svensk historia, som i ofullständigt skick numera finns i Kungl Biblioteket i Stockholm¹²⁾.

Den lärde Gregorius Borastus' *vetskap* om, vad vasen i verkligheten föreställde, torde vara bättre grundad än den uppfattning, som kunde finnas på polst håll.

Det kan i detta sammanhang vara av intresse, att enligt uppgift från docent Adam Heymowski kallades de polska vasakungarnas vapen i Polen för »Snopek«, vilket just betyder sädeskärve.

Vasen i vasavapnet på konung Sigismunds *polst* sigill är också försedd med ax⁸⁾.

Men på Sigismunds *svenska* sigill (Bild 3¹³⁾) finns Gustaf I:s vasavapen utan ax, visserligen ej som hjärtvapen i riksvapnet, men överst på sigillet⁸⁾.

4. Friherre Karl Karlsson Gyllenhielms vapen 1619¹⁴⁾.

I brist på andra säkra belägg förefaller det som om riksheraldikern 1907 stödde sig på Werwings av Hans Hildebrand återgivna berättelse från Kraków 1587, som dock – se ovan – torde vara misstydd.

d) Slutligen kan man undra över, vad riksheraldikern menade med »den modernare typ, som stadgade sig under de sista regenterna af Vasahuset.» Om han därmed avsåg under a) ovan nämnd hybrid mellan en faskin och en sädeskärve, borde han ha använt singularis – se nedan.

Som sammanfattning torde man kunna säga, att riksheraldikerns utlåtande 1907 icke verkar synnerligen tillförlitligt.

3. Vasavapnet under kungarna av Vasahuset.

Man kan sålunda konstatera, att ännu under konung Sigismunds tid den *officiella* uppfattningen i *Sverige* av vasavapnet förefaller oförändrad – vasen föreställer alltså jämt såsom i Gustaf I:s vapen en faskin.

Ännu i Gustaf II Adolfs stora sigill kan icke spåras någon sädeskärve¹⁶⁾. Vasen är alltså jämt en faskin.

5. Vasavapnet på regalskeppet »Wasa» 1628.

6. Drottning Kristinas stora sigill¹⁶⁾.

Från Gustaf II Adolfs tid må nämnas ett par andra belägg.

Ett berör hans halvbror. Hertig Karl – den senare Karl IX – fick 1574 en son utom äktenskapet. Sonen adlades av Johan III och är i historien känd som krigaren Karl Karlsson Gyllenhielm. Denne blev friherre 1615 och riksamiral 1619. Hans friherrevapen, som måste vara från tidigast 1619, framgår av bild 4¹⁷⁾. Som bastard fick han ätnöjas med halva, klivna vasar i det kvadrerade vapnets första och fjärde fält. Några ax på vasarna kan ej urskiljas på denna bild.

Enligt en anekdot, nedskreven omkring år 1700, berättas, att då Gustaf II Adolf 1621 var beredd att storma Riga (staden gav sig inför hotet) fäste han en halmtofs på sin stormhatt med orden: »Här hafven I Wasen att skynda Ehr efter!»¹⁸⁾.

Hans Hildebrand anser detta tyda på att kungen uppfattade sitt vapen som en halmkärve¹⁹⁾. Men man bör nog minnas, att Gustaf II Adolf skall ha haft lätt för att finna de rätta orden för tillfället. Man kan nog ej av denna, ganska sent upptecknade anekdot dra någon säker slutsats om kungens uppfattning om sitt vapen.

7. Ett av drottning Kristinas bokband¹⁷⁾.

På det 1628 på sin första resa förlista regalskeppet »Wasa« fanns en numera restaurerad bild av vasavapnet. Vasen i denna bild (Bild 5) är ombunden två gånger. I övre delen syns några pärlrader, som knappast kan föreställa sädesax. Förklaringen till denna vases utformning kan man kanske få genom en blick på sköldbärarna – två knubbiga keruber av omisskännlig barocktyp. Hela bilden ger uttryck för barocktidens smak, då de mest omotiverade »krusiduller« kunde vara högsta mode. Någon belysning av frågan faskin-sädeskärve kan denna bild knappast ge.

4. Drottning Kristinas tid och tiden närmast därefter.

Under drottning Kristinas tid finner man de första officiella uttrycken för att vasen börjar uppfattas som en sädeskärve. Drottningens stora sigill framgår av bild 6¹⁶⁾. Vasen är, liksom tidigare, ombunden som en faskin, men på denna växer sädesax⁹⁾. Sälunda den hybrid, som visar att det är fråga om en missuppfattning. Nä-

gon »naturalistisk sädeskärve« är detta icke.

Från Kristinas tid finns flera liknande belägg.

Bild 7 visar ett av drottningens bokband¹⁷⁾.

Bild 8 visar en dekoration som välkomsthälsning i Bologna 1655¹⁸⁾.

Drottning Kristinas privatsigill från åren 1656 och 1661 visar mycket naturtroget avbildade sädeskärvar⁸⁾.

Som visats i artikeln i H T nr 45, s 226, bild 11, är de fyra vasarne på Karl X Gustafs Jesusorden (före 1660) otvetydiga sädeskärvar, ombundna endast en gång och med ax.

Från Kristinas tid och därefter finns emellertid också andra belägg på hur vasen i det kungliga vasavapnet uppfattades och avbildades.

Claes Åkesson Tott af Sjundeby blev av drottning Kristina 1652 upphöjd till greve. Han var då endast 22 år gammal och upphöjelsen måste därför motiveras med faderns, fältmarskalken Åke Henrikssons förtjänster. Claes Totts grevliga vapen (Bild 9) har naturligtvis som hjärtvapen hans kvadrerade ättevapen, men huvudsköldens första fält innehåller det kungliga vasavapnet med en öppen krona över vasen. Hans farmor, Sigrid, var nämligen

8. Välkomsthälsning till drottning Kristina i Bologna 1655¹⁸⁾.

konung Erik XIV:s legitimerade dotter med Karin Månsdotter. På detta vasavapen syns inga sädesax på vasen. Bild nr 9 är visserligen hämtad ur 1746 års vapenbok¹⁹⁾, men överensstämmer i fråga om vasen med såväl vapnet över den 1640 avlidne faderns gravmonument i Åbo domkyrka, som Claes Totts eget huvudbanér i Jäders kyrka i Södermanland, där han är begravnen. Han dog 1674 som den siste av sin ättgren.

I Eric Dahlbergs »Suecia antiqua et hodierna« finns en bild av Lindholmens gård i Uppland, där Gustaf Eriksson (Gustaf I) uppges vara född. På denna bild finns ett vasavapen under en öppen krona (Bild 10). På vasen i detta vapen, väl ombunden och med tvärskurva ändar, syns inga ax. Sueciaverket utgavs omkring 1680.

Man finner sålunda ännu under senare delen av 1600-talet avbildningar av vasen, som visar den ursprungliga faskinen. I varje fall torde Eric Dahlberg ha vetat vad, som var rätt.

Den berömda språkforskaren, professor Johan Ihre (1707–1780) skrev 1718 »De

10. Vasavapen i Sueciaverket (Lindholmens gård). Omkring 1680.

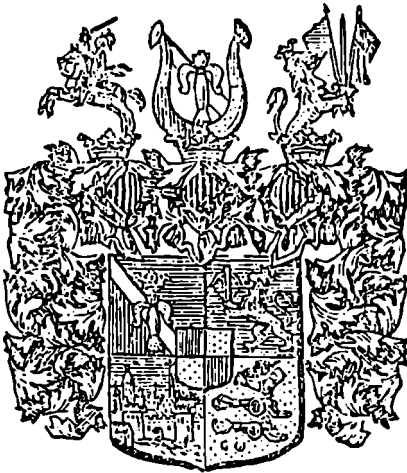
insignibus familiae Wasiacæ«. Där ansluter han sig till Sophia Brahes uppgift att vasavapnet visade en stormvase, d v s en faskin (jfr H T nr 45, s 221).

Man kan få intrycket, att uppfattningen om vasen som en sädeskärve och en från denna uppfattning kommande utformning som en hybrid av faskin och sädeskärve, kan ha kommit från drottning Kristina personligen, men att andra personer fanns, som visste bättre.

5. Misstyndningen blir allmänt omfattad.

Det är egentligen likgiltigt, när denna misstyndning senare blev allmänt omfattad. En hypotes kan dock vägas.

Ovan har nämnts, att Werwings verk, del I, utgavs 1746. Det är väl troligt, att denna, då nya framställning av ett viktigt skede i den svenska historien, kom att användas några år senare vid undervisningen av den just 1746 födde prins Gustaf – den senare Gustaf III – och kunnat påverka dennes uppfattning om, vad vasen skulle föreställa. Som framhållits i artikeln i H T nr 45, s 226, var Gustaf III uppfylld av tankar på Vasaätten och sin härstamning från denna. Och så kunde

9. Greve Claes Totts vapen 1652–1674¹⁹⁾.

denna, på ett misstag i *Polen* grundade uppfattning, bli förhärskande i vida och inflytelserika kretsar i *Sverige* ända till i dag.

Riksantikvarien Hans Hildebrands utredning »Det svenska riksvapnet«²⁰⁾ ger genomgående uttryck för denna uppfattning.

Det är svårt att undertrycka en andran över hur denne framstående vetenskapsman behandlat frågan.

Han misstyder och stöder sig så på Werwings berättelse, men endast omnämner den motsatta uppfattning, som Gregorius Borastus uttryckt.

Han stöder sig på den omkring år 1700 antecknade anekdoten om Gustaf II Adolf vid Riga 1621, men förbiser helt denne konungs stora sigill.

Han omnämner Johan Ihres uppfattning, men låter det stanna därvid.

Man får nästan intrycket, att han hade en förutfattad mening - i enlighet med den gängse uppfattningen - och sökte det stöd därför, som han kunde finna.

I Berghmans »Atten Bernadotte och det svenska riksvapnet« finns ett antal avbildningar av vapen för medlemmar av huset Bernadotte²¹⁾. På flera av dessa blommar yviga sädesax på väl ombundna vasar.

I denna bok redogörs också för de ändringar, som under 1800-talet drabbade det i riksvapnet ingående Ponte Corvo-vapnet. Bl a blev den ursprungliga, kejsarliga, napoleonska örnen av guld under Oscar I en svart korp (corvus!) och där efter under Oscar II en svart örn.

6. 1908 års lag.

Ändringarna av Ponte Corvo-vapnet hör till förhistorien till 1908 års lag. De väckte nämligen ogillande och 1902 infördes i Regeringsformen (grundlag) en bestämmelse, att ändring av Rikets vapen fick icke ske utan Riksdagens samtycke. 1903

blev Adam Lewenhaupt riksheraldiker. Han framhöll, att det var nog bra att förbjuda godtyckliga ändringar av riksvapnet, men hur skulle då detta vapen se ut?

Så tillkom den utredning, som til slut resulterade i lagen om Rikets vapen 1908. Riksheraldikern hade naturligtvis en viktig uppgift i denna utredning. Det, som närmast aktualiserat utredningen, var ju frågan om Ponte Corvo-vapnet. Denna fråga var möjligen också känslig.

Som tidigare nämnts, har grundhandlingarna försvunnit, men det är troligt att riksheraldikern koncentrerade sig på denna fråga och resultatet blev också ett återställande i huvudsak av Ponte Corvo-vapnet - örnen blev åter gyllene.

I fråga om vasavapnet tycks han utan några djupare reflektioner ha följt den gängse uppfattningen, sådan den framträdde bl a i Hans Hildebrands »Det svenska riksvapnet«.

Hade han varit konsekvent och noggrann, hade han kunnat finna, att det fanns minst lika starka skäl att återställa det missuppfattade och misshandlade vasavapnet till dess rätta utseende och till en riktig vapenbeskrivning.

Denna brist i riksheraldikerns verksamhet kom att påverka, ej blott 1908 års lag, utan - som det nu visat sig - också 1982 års lag.

7. Läget efter 1982 års lag.

Som nämnts i artikeln i H T nr 45, s 218, betyder enligt »Svensk etymologisk ordbok« ordet vase »(ris)knippa o d.«²²⁾.

Enligt Svenska Akademiens ordlista (SAOL) betyder samma ord »sädeskärve«²³⁾.

Från Svenska Akademiens Ordboksredaktion har på fråga svarats följande: »När Svenska Akademiens ordlista översätter vase med »kärve«, är det ett utslag av den tolkning Du nämner av den heraldiska vasen som en kärve. Samtidigt har

säkert utgivarna också haft i tankarna att en av *vase*'s betydelser i svensk dial. (och äldre svenska) är »sädeskärve« (jag sänder med två ex. ur äldre nysvenska med denna betydelse). Jfr att Svensk uppslagsbok (2:a uppl) skriver *Vase*, (sädes)kärve; ris-knippe²⁴⁾.

De nämnda ex är »en vase mogit korn«, Rosenfeldt Vitt. 239 (c 1680)²⁵⁾ och »I stället för att binda, sätta upp och skyla, tages nu en *vase* af den skurna säden«, Västmanlands fornminnesförenings årsskrift, 13:39 (1772).

Vidare svarades från ordboksredaktionen att man i själva ordboken endast hunnit till ett ord på bokstaven »s« (28:e bandet), men av materialet för ordet *vase* bifogades språkprov med betydelserna: faskin; knippe (av ris o.d.); fiskvase; grov underlagsbjälke²⁴⁾.

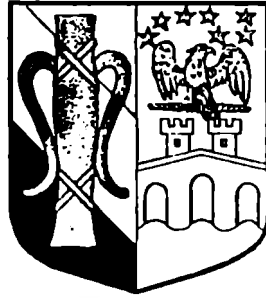
SAOL, som torde vara den mest spridda uppslagsboken över betydelsen av ord, upptar sålunda endast *en* av de olika betydelser, som ordet *vase* *numera* kan ha, och tyvärr just den betydelse, som i fråga om vasen i vasavapnet innebär en missuppfattning – låt vara vanlig.

Allt detta visar, att beskrivningen »en vase av guld« icke är så entydig, som man ur heraldisk synpunkt måste kräva av en vapenbeskrivning (blasonering).

Det torde icke råda något tvivel om att den ursprungliga och rätta innebörden av vasen i det kungliga vasavapnet är en stormvase, på nutida språk faskin.

Det är kanske förställigt, att man i en parlamentarisk församling, där kompromisser kan höra till dagens ordning, icke tvekat inför en tvetydig vapenbeskrivning. Det finns väl också de, som är likgiltiga. Det är också möjligt, att den uppfattningen framförts, att en tvetydig vapenbeskrivning kunde innebära en fördel, i det att – som Fredrik den store av Preussen skall ha sagt – »var och en kan bli salig på sitt sätt«.

Men här är fråga om en heraldisk va-

11. Vasavapnet i »Från Vasa till Bernadotte« 1981²⁶⁾.

penbeskrivning (blasonering), som enligt en heraldisk grundregel äger företräde framför varje avbildning och därför måste vara absolut otvetydig.

I den vackra lilla skriften »Från Vasa till Bernadotte« avbildas på s 29 vasen i vasavapnet på ett sätt, som mer än någonsin annars liknar en faskin (Bild 11²⁶⁾). Men på s 25 i samma skrift beskrivs vasen som en »stilisierad sädeskärve«.

På posthuset vid Skeppsbron i Malmö (byggt 1905) sitter högt upp ett i sten hugget riksvapen. Vasen är som vanligt två gånger ombunden som en faskin, men i dess övre ända syns en ojämn utvidgning, som väl skall föreställa sädesax. Den visar sålunda den omnämnda hybriden. Likadant är det på riksvapnet på Länsresiden-set vid Stortorget i Malmö.

Men på Kungl Svea livgardes fanor, den senaste av år 1964, finns inga ax på vasen i riksvapnet. (Lyckligtvis, kan en f d fanförare konstatera). Förvirringen är, som synes, dock fullständig.

Man kommer lätt att tänka på den gamla historien om bofinken: Den vetgirige lille gossen plågar sin tidningsläsande fader med att gång på gång fråga: »Pappa, pappa, vad är det för en fågel?« Varje gång får han svaret: »Det är en bofink.« Till sist kommer frågan: »Pappa, pappa, får en bofink se ut hur som helst?«

Det må vara hänt med bofinken, men när det gäller Rikets vapen, dess stats-symbol, är det genant för Sverige, om det får se ut »hur som helst».

Här har Riksdagen – därtill förledd – för andra gången fastställt en otydlig lag. Sådant kan hända. Vid behov brukar det falla på en domstols lott, att klargöra, vad lagstiftaren menat.

I fråga om Rikets vapen kan det knappast bli aktuellt med en domstol. Tankarna går väl närmast till den, som numera inom landet officiellt skall företräda den heraldiska sakkunskapen – statsheraldikern och chefen för Riksarkivets heraldiska sektion.

Skada blott, att enligt ryktet lär det vara meningen att av sparsamhetsskäl avskaffa statsheraldikern.

Noter

- 1) Svensk författningssamling nr 268/1982.
- 2) Svensk författningssamling nr 65/1908.
- 3) Heraldisk Tidskrift nr 45, s 218 ff (mars 1982).
- 4) Protokoll från Riksdagens justitieutskott. Kommentarer till vapenmotionerna 1982-03-28.
- 5) Bilden ritad av förre inspektören för ingenjörtrupperna, översten l. gr Åke Bernström. Faskinens mått är 25 cm i diameter och 2,5 m lång.
- 6) A.T.S. 7:1, s 41.
- 7) Söderwall K. F.: »Ordbok över svenska medeltidsspråket, del II:2, s 937, Lund 1900-1918, med supplement O-Ö (Ljunggren K G och Wessén E), s 1047, Lund 1953-1973.
- 8) Riksarkivets heraldiska sektion 1982-08-30, Dnr 1381/Z.
- 9) Brev 1982-08-18 från docent Ingemar Carlsson, Riksarkivets sektion för privatarkiv.
- 10) A.T.S. 7:1, s 39-40.
- 11) Nordisk familjebok, 2. uppl, band 32, sp 9 (S. B. Boethius).
- 12) Svensk Historisk Tidskrift 1882, 149 ff.
- 13) Sveriges historia, Gustaf Vasas söner, uppl 1904, s 237.
- 14) Sveriges historia, Stormaktstiden, Gustaf II Adolf, uppl 1906, s 67.
- 15) Handlingar rörande Skandinaviens historia 5:49 (c. 1700). (Av Hans Hildebrand redovisade som »Historiska Samfundets Handlingar, del 5, sid. 29»).
- 16) Sveriges historia, Stormaktstiden, Kristina, uppl 1906, s 464.
- 17) Sveriges historia, Stormaktstiden, Kristina, uppl 1906, s 482.
- 18) Sveriges historia, Stormaktstiden, Kristina, uppl 1906, s 472.
- 19) Cedercrona D. G.: »Sveriges Rikes Ridderskaps och Adels Wapenbok», 1746, s 3.
- 20) A.T.S. 7:1.
- 21) Berghman A.: »Ätten Bernadotte och det svenska riksvapnet». Stockholm 1944.
- 22) Hellquist E.: »Svensk etymologisk ordbok», 2. uppl 1939, s 1320.
- 23) Svenska Akademiens ordlista, uppl 9, 1951.
- 24) Brev 1982-10-27 från Svenska Akademiens ordboksredaktion, Lund.
- 25) Rosenfeldt, Verner von, sjöofficer, vitterlekare (1639-1710). (Nordisk familjebok, 2. uppl, band 23, sp 893).
- 26) »Från Vasa till Bernadotte», utgiven 1981 av Skattkammaren i samarbete med Husgerådskammaren, Bernadottebiblioteket och Livrustkammaren, Stockholms slott.

A.T.S. 7:1 = Hildebrand Hans: »Det svenska riksvapnet». (Antikvarisk Tidskrift för Sverige, 7:1 1883-1885).
Sveriges historia = »Sveriges historia till våra dagar», utg av Emil Hildebrand.

Lauenborgs hestehoved

Af Anders Christensen

Når man i gamle dage talte om Sachsen, så mente man landene omkring Elbens nedre løb, bl.a. Lauenborg, som Valdemar Sejrs bemægtigede sig i begyndelsen af 1200-tallet. Da han efter slaget ved Bornhoved måtte afstå alle sine nordtyske besiddelser, tilfaldt Lauenborg en af hans modstandere i slaget, hertug Albrecht af Sachsen. Efter dennes død delte to sønner hans lande, og en af dem, Johan I fik Lauenborg, som nu blev kaldt Sachsen-Lauenborg. Johan blev stamfader til det askaniske hus, som førte det på figur 1 gengivne våben.

Det viser i første felt det gamle sachservåben, tværbjælkerne med den skråbjælkevis anbragte rudekrone, i andet felt en ørn, som var våbenmærke for det sachsiske pfalzgrevskab, og i det fjerde de to korslagte sværd, som kurfyrsterne af Sachsen førte som embedstegn i deres egenskab af ærkemarskaller.

Det tredje felt er oprindelig våbenet for grevskaftet Brehna. De tre figurer kaldes i tysk heraldik for Schröterhörner - Eghjorthorn. Eghjorten, hvis systematiske navn er *lucanus servus*, og som på norsk hedder Eikehjort, på svensk Ekoxe, er Europas største bille. Den findes ikke i Norge, er uddød i Danmark, men i Sverige skulle den leve endnu. Det er dens mægtige kindbakker, som er gengivet i våbenet. V. d. Recke mener ganske vist, at det er overdrevent stiliserede hjerter, som ved en misforståelse er blevet kaldt for eghjorthorn og gået over i fransk heraldik som en figur, der kaldes »bouterolle« - dupskoer på en sværdskede¹⁾. Ottfried Neubecker har i en afhandling om det lauenborgske våben betegnet figurerne som søblade²⁾. Hjerter og søblade var jo imidlertid figurer, som man godt vidste,

hvordan man skulle tegne; men hverken på Anhalts eller Sachsens våbenskjolde, hvor de tre figurer også findes, fremtræder de som hjerter eller søblade, så det er nok ikke så helt forkert at kalde dem eghjorthorn.

Ved en arvedeling i 1260 var Sachsen-Lauenborg tilfaldet den askaniske linje, og det øvrige Sachsen herunder Brehna og pfalzgrevskaftet den wittenbergske linje. Da Wittenbergerne uddøde i 1442, fik markgreverne af Meissen deres besiddelser og kurfyrsteværdigheden; men askanierne kom med arvekrav på Brehna og sachsiske Pfalz og ville være kurfyrster. Efter en hundredeårig strid måtte de opgive kravene; men de beholdt eghjorthornene og ørnen i deres våben, idet de sagde, at disse våbenmærker nu skulle stå for Engern og Westfalen, to lande, som indgik i hertugernes titel, selvom det var længe siden, at de havde regeret over dem. Kursværdene måtte man opgive, og når de stadigvæk findes på det afbildede våben, skønt det er fra den sidste askanier, hertug Julius Franz, er det fordi han havde fået lov af kejseren til at føre dem i sit våben som tak for bistand i kampene mod tyrkerne.

Da denne hertug døde barnløs, var der mange, som ville være herrer i Sachsen-Lauenborg, og i sin egenskab af kreds-oberst for den nedersaksiske kreds besatte hertug Georg Wilhelm af Brunsvig-Lyneborg-Celle landet og befæstede hovedstaden Ratzeburg. Christian V, som gjorde krav på en del af Lauenborg, hævdede at dette fæstningsanlæg var i strid med bestemmelserne i den Westfalske fred, hvorfor han rykkede ind med nogle tropper og bombarderede Ratzeburg. Stormagterne blandede sig i det, og Christian V måtte

1. Bagside af totredjedels taler, også kaldet zweidrittel eller gylden, fra den sidste askaniske hertug af Sachsen-Lauenborg.

trække sig tilbage; men skanserne blev ikke genopført. Enden på det blev, at landet tilfaldt Brunsvig-Lyneborg, og så var det slut med at bruge det her afbildede våben. Det voldte ingen sorg i Lauenborg, hvor man havde meget mere lyst til at føre et våbenmærke, som blev brugt i hele Nedersachsen: en hvid hest i rødt felt – das Sachsenross³⁾.

Om denne legendariske hvide hest går der mange frasagn. De to mænd med hestnavne, Hengist og Horsa, som efter sagnet ledede angelsaksernes erobring af England, skal have haft en hest i deres fane, og den store sachserfyrste Widukind siges at have ført et skjold med en sort hest; men da han bøjede sig for Hvide Krist fik hesten dennes farve. I hvert fald er det et gammelt våbenmærke, der ikke kan føres tilbage til nogen fyrsteslægt, det er et nedersachsisk landsvåben.

Das Sachsenross kendes fra 1300-tallet på segl og gravstene og som hjelmprydelse på den midterste af hjelmene på det brunsvig-lyneborgske våben; men den forekommer ikke i selve skjoldet, se fig. 2. I 1600-tallet blev hesten meget populær i Brunsvig-Lyneborg; og der ligger nok politisk propaganda heri, idet man ville fremhæve, at Brunsvig var Nedersach-

sens førende magt. Hvor populær hesten var, ser man bl.a. af figur 3, et alliancevåben for Frederik II's dronning, Sofie Amalie, som var en brunsvigsk prinsesse. Her dominerer den hvide hest i det store midterfelt over de små danske og brunsvig-lyneborgske våbenmærker. Det samme våben er gengivet i farver i Ottfried Neubeckers Heraldik, side 254. Fra 1649 blev der præget et utal af mønter med den springende hest, altid i frit felt i alle mulige værdier lige fra talere til små kobberpenge. Da Lauenborg havde en anden møntregning end Brunsvig-Lyneborg, måtte kurfyrsterne lade slå særlige mønter for Lauenborg, og de havde næsten allesammen den springende hest.

Hertugerne over Brunsvig-Lyneborg, som nu blev kaldt Hannover, var blevet kurfyrster, og så måtte hjelmene over våbenskjoldet vige pladsen for kurhatten; men da man ikke ville undvære das Sachsenross fik den omsider plads i selve våbenskjoldet, endda en fornem plads mellem Brunsvigs leoparder og Lyneborgs løve. Da kurfyrsterne blev konger af England, kom hesten sammen med disse to våbenmærker og kejserkronen – tegnet på kurfyrstens værdighed som ærkeskatmester – med i det for England, Skotland, Irland og Hannover fælles våbenskjold.

2. Bagside af 1½ taler, såkaldt löser fra August den yngre af Brunsvig-Wolfenbüttel.

3. Emailleret medaillon fra Rosenborg. Efter Grandjean Planche XIII, 1.

Efter at Lauenborg var kommet under hannoveransk overhøjhed ansøgte Det Lauenborgske Ritter- und Landschaft, som sammen med byernes borgmestre udgjorde landets regering, kong Georg III af England, kurfyrste af Hannover om at få tildelt deres eget segl, som man ville betjene sig af ved fælles anliggender og udfærdigelser (-gemeinschaftliche Sachen und Ausfertigungen«). Ved et reskript af 30. juni 1779 tildelte kongen Ritter- und Landschaft et segl med et tværdelt skjold, som i øverste felt viser en mod dexter springende hest og i nederste de sammenslyngede bogstaver: L.R.U.L. - Lauenburgische Ritter- und Landschafts begyndelsesbogstaver. Seglet, som er afbildet i reskriptet, er omgivet af en cartouche og har en omskrift: SIGIL: ORDIN: PROVINC: DUCAT: LAUENBURG: Selvom tinkturer ikke er angivet, da det drejer sig om et segl, er der ikke tvivl om, at hesten er hvid¹⁾.

Dette segl har ført en ret upåagtet tilværelse, måske fordi det kun var tænkt anvendt ved indre anliggender, hvad omskriften dog ikke tyder på. I Heraldische Mitteilungen, udgivet af Vercin zum Kleblatt 1902-03, står der, at reskriptet tildelte Lauenborg et eget våben - i rødt skjold et sølv hestehoved med hals, og en sådan våbentildeling omtales også af et par tyske historikere, men det var altså en hel hest, som reskriptet angik²⁾.

Lauenborgs våben efter at hertugdømmet var kommet under den danske krone, og spørgsmålet om dets repræsentation i det danske kongevåben er udførligt behandlet af Grandjean³⁾, hvis fremstilling for sammenhængens skyld er benyttet i det følgende.

På en forespørgsel fra Departementet for udenrigske Anliggender indberettede guvernøren, Cai Frederik Reventlow, at den lauenborgske regering, overretten og konsistorium benyttede det engelsk-han-

noveranske våben, medens de lokale myndigheder, underretter, post- og toldvæsen brugte den springende hest i deres segl. Reventlow vedlægger nogle prøver dels på disse segl, dels på det ved reskriptet fastsatte segl og bemærker om dette, at bogstaverne forneden kun er regeringens forbogstaver. Ved kongelig resolution af 11. september 1816 bestemte Frederik VI, at de myndigheder, som hidtil havde brugt den springende hest, måtte blive ved med det, medens de højere myndigheder til officielle udfærdigelser skulle bruge det danske rigsvåben. Ved en senere skrivelse gav departementet den lauenborgske regering tilladelse til at anvende et mindre segl, der utvivlsomt må være det i reskriptet fastsatte; men kun til at lukke breve med.

I det våben, som de højere myndigheder skulle anvende i deres segl, fandtes der intet våben for Lauenborg. Spørgsmålet om at få Lauenborg repræsenteret i det danske kongevåben blev skudt ud, fordi man skulle udarbejde et helt nyt rigsvåben, hvis Sverige fik gennemført kravet om, at Norges løve skulle udgå. Efter at Frederik VI i 1819 havde måttet indgå herpå, bad han sin ordenshistoriker, Ove Malling om at fremkomme med forslag til et nyt rigsvåben.

Malling afgav en betænkning, hvori han kommer ret nøje ind på spørgsmålet om Lauenborgs repræsentation i rigsvåbenet. Han kender godt Lauenborgs gamle våbenskjold – det ovenfor på fig. 1 gengivne – men han skriver, at da »hverken Ørnene eller Hornene« har hentydning til det egentlige Lauenborg« så kan det »ikke afgive noget antageligt Vaabenmærke til at indlemmes i Danmarks Vaaben.« Malling mener, at den hvide hest har været brugt »om ikke som Landmærke saa dog som personligt Skjoldmærke af Fyrster i Neder-Sachsen«. Han bemærker, at hesten fik sin plads i det brunsvigske våben, omtrent samtidig med at

Lauenborg blev erhvervet, og han mener, »at Chur-Huset, idet det ville betegne Lauenborg og ikke forefandt noget særdeles Vaabenmærke for dette Hertugdømme, har valgt dertil at bruge et Mærke, som det allerede havde . . .« Malling betragter hesten som Lauenborgs våben; men da den også er optaget i det engelsk-hannoveranske våben frygter han politiske forviklinger, hvis Danmark anbragte en hvid hest i sit rigsvåben. Den eneste udvej, mener han, er derfor selv at danne et mærke, hvorved man ikke griber ind i andres ret, og idet han bemærker, at Danmark ikke fik hele Lauenborg, men kun hoveddelen, foreslår han et hestehoved. Det står ikke udtrykkelig i indstillingen, at han mener et sølv-hestehoved i rødt felt; men det fremgår af de farvelagte tegninger, der medfulgte som bilag til indstillingen, og som – uanset hvad Grandjean skriver – stadig findes i Rigsarkivet.

Selvom det kunne have været både morsomt og originalt at få anbragt tre par eghjorthorn i det, man med et lidt uærbødigt udtryk kalder det oldenborgske billedlotteri, har Malling selvfølgelig ret i, at Sachsen-Lauenborgs gamle våben ikke kunne bruges. Frederik VI blev kun hertug af Lauenborg, ikke af Sachsen-Lauenborg og havde ingen præentioner

4. Taler fra Georg III med det fælles engelsk-hannoveranske våben.

på kurværdigheden eller arvekrav på noget af de lande, hvis våbenmærker findes i våbenet. Malling har også ret i, at Danmark ikke fik hele Lauenborg, selvom det var mindre end en syvendedel, som Hannover beholdt. Malling var ikke klar over, at det var kurfyrstehattens fortrængen af hjelmene, der var anledningen til, at den springende hest fik en plads i Brunsvig-Lyneborgs store våbenskjold, og der er intet holdepunkt for hans påstand om, at det blev anbragt der, fordi det skulle repræsentere Lauenborg. Derimod har han ret i, at den springende hest var Lauenborgs våben. Malling har næppe kendt reskriptet af 1779, som Danmark havde kunnet påberåbe sig overfor en protest fra England-Hannover mod anbringelse af hele den hvide hest i det danske rigsvåben.

Dettes fremtidige udseende blev på grundlag af Mallings betænkning fastsat ved en kongelig resolution af 22. oktober 1819, der er skrevet på selve betænkningen. Det var som bekendt Frederik VI selv, der bestemte, at Lauenborgs hestehoved skulle »gives Guld Farven«. For Lauenborgs vedkommende betød resolutionen kun, at hertugdømmet i det danske rigsvåben skulle repræsenteres ved et sådant hestehoved. Der blev ikke fastsat noget våben til brug i selve Lauenborg, og resolutionen blev ikke kundgjort i hertugdømmet. De højere myndigheder brugte nu det nye rigsvåben, men den lokale øvrighed blev ved med at bruge den springende hest.

Først i 1841 blev hestehovedet fastsat som våben for Lauenborg, idet Christian VIII ved en kongelig resolution af 10. august bestemte, at det i det kongelige våben for Lauenborg optagne våbenmærke, et gyldent hestehoved i rødt, fremtidig skulle føres som segl af alle øvrighedspersoner og kongelige embedsmænd - »Hinfüro als Siegel aller Behörden und Königlichlichen Beamten« som det hedder i en

skrivelse af 28. august 1841 fra den kongelige regering i Ratzeborg.

Et hestehoved skal også have været anvendt som feltkendetegn af den afdeling Lauenborgske tropper, som i 1848 blev sendt til Slesvig for at kæmpe på slesvig-holstensk side. Afdelingen blev sendt hjem igen, fordi de lauenborgske nægtede at kæmpe mod de danske⁷⁾.

Iøvrigt synes det at have været meget svært at få de lokale myndigheder til at anvende det nye segl med hestehovedet. Den hvide hest var populær, og man brugte stadigvæk de gamle segl med hele hesten. Ved en bekendtgørelse af 31. december 1851 måtte kongen konstatere, at skrivelserne fra 1841 ikke var blevet gennemført; men nu skulle alle hertugdømmets »Territorial-Wappen«, segl, skilte og tegn forsynes med et guld-hestehoved i rødt felt.

Ved Wienerfreden i 1864 måtte Danmark afstå Lauenborg til Østrig og Prejsen, som Lauenborg kom i personalunion med, efter at Østrig havde solgt sin andel. Med tysk grundighed drøftede man, om Lauenborg skulle have et nyt våben, og om det skulle have plads i det store præjssiske våben, der med tiden var vokset, så det omfattede et halvt hundrede felter, bl.a. var Slesvigs løver og Holstens nældeblad anbragt der. Resultatet blev et sølv hestehoved på en rød bund, som dog blev indfattet i en bort af sort og hvidt, Hohenzollernes tinkturer - eller, som Henrik Ibsen kaldte dem: »Preussens dødning-farver - sorgens sorte-hvide klud -⁸⁾).

Idag er Lauenborg en del af Slesvig-Holsten og har måttet sige farvel til den hvide hest, som imidlertid dels springer, dels stejler i Niedersachsen og Nordrhein-Westfalens landsvåbener.

For værdifuld hjælp takkes professor dr. Georg Schnath, Hannover og Archivdirektor dr. Reissmann, Landesarchiv Schleswig-Holstein.

Noter

1) Ernst v.d. Recke, *Det danske Kongevåben, Personalhistorisk Tidsskrift* 1927, s. 13-14.

2) Die Entstehung des Lauenburgischen Wappens, *Lauenburgische Heimat*, 1931. (Ej på Det kgl. Bibl. Fotokopi hos forf.).

3) Se om dette våbenmærke: Georg Schnatl, *Das Sachsenross, Entstehung und Bedeutung des Niedersächsisches Landeswappens*, Hannover 1958. Anden udgave fra 1961 er anmeldt i *Heraldisk Tidsskrift* af Sven Tito Achen, 1962 (nr. 6) s. 269 f.

4) *Lauenburgische Verordnungen-Sammlung*, Fünfter Band, 1778 bis 1812. (Ej på Det kgl. Bibl. Fotokopi hos forf.).

5) Walther Stephan: *Historische Wappen Schleswig-Holsteins und seiner Landschaften*., Neumünster 1953, og det i note 3) nævnte værk side 58 med note 151) - ikke gentaget i anden udgave. En henvendelse til Verein zum Kleeblatt har ikke givet noget resultat.

6) Poul Bredo Grandjean, *Det danske Rigsvåben*, København 1926, s. 221 ff. Lauenborgs hestehoved omhandles s. 126 med note 1) som henviser til den sag i Rigsarkivet, hvor Ove Mallings betænkning findes.

7) Se den i note 2) nævnte afhandling, side 10. samt: Frits Holst og Aksel Larsen, *Felttogene i vore første Frihedsaar*, København 1888 side 60.

8) I den i note 2) omhandlede afhandling har Ottfried Neubecker på s. 10-15 redegjort for disse drøftelser. Ibsencitatet er fra »Ballonbrev til en svensk dame«, skrevet i Dresden 1870. Samlede værker, bind IV, København 1889, s. 388.

Dommer Anders Christensen døde den 26. december 1982, 72 år gammel. Artiklen om Lauenborgs hestehoved var affødt af et foredrag, han holdt i Heraldisk Selskabs Københavnsafdeling den 19. januar 1981 »Heraldik på udenlandske mønter«. Efter langvarige og grundige undersøgelser kunne han aflevere den færdige artikel to måneder før sin død.

A. T.

Heraldica varia

Kongres i Spanien

Den 15. Internationale Kongres for Genealogi og Heraldik fandt sted i Madrid 19.-25. september 1982. Der var omkr. 400 deltagere, heraf ca. 30 fra Skandinavien, nemlig 12 fra Sverige, 6 fra Finland og 11 fra Danmark. I øvrigt fra hele Europa - også fra enkelte østlande - Syd- og Nordamerika og Sydafrika.

Kongressens centrum var en kollegiebygning i Madrids universitetsterræn i den vestlige udkant af den mægtige by. Her boede og spiste en stor del af deltagerne, og her foregik alle foredrag, i alt omkr. 110, op til fem samtidigt. Opimod halvdelen blev holdt på spansk, italiensk eller portugisisk, i mange tilfælde om et emne af meget lokal interesse - set fra et nordeuropæisk synspunkt. Måske har de mange sydeuropæere og sydamerikanere ment noget lignende om nogle af de syv nordiske bidrag:

Uno Lindgren «Spanish knights of the Most Noble Order of the Seraphim. Some Spanish coats of arms in Sweden», *Nils G. Bartholdy* «Dänische Souveränitätssymbolik als Vorbild der preussischen 1701», *Leif Pählsson* «The present state of official decorations in Sweden», *Adam Heymowski* «Un document de confirmation de hidalguía de l'année 1582 dans la Bibliothèque Bernadotte de Stockholm», *Tom Bergroth* «The ceremonial robes of the Danish and Swedish orders of knighthood», *Henrik Degerman* «La littérature héraldique de Finlande» og *Per Nordenvall* «Swedish Royal heraldry, the House of Bernadotte».

Kongressen åbnedes af kongen, don Juan Carlos - som det hedder på spansk - der ved en efterfølgende buffet underholdt sig længe med de fremmødte deltagere, heriblandt adskillige fra Norden. Den følgende aften var Madrids borgmester vært for kongressen ved et *garden party*, og i ugens løb var deltagerne et par gange budt til middag (midt på dagen) af forskellige historiske eller genealogisk-heraldiske institutioner. Fredag var der afskedsbanquet med dans, og lørdag formiddag foregik den officielle afslutning.

Der var arrangeret besøg på det kgl. slot i Madrid, en gobelinfabrik og flere kunstmuseer, samt en ekskursion til et af de middelalderlige borganlæg eller «kasteller», som har givet *Castilien* navn. Dertil en heldagsudflugt til bl.a. Valladolid, med «rigsarkivet» for (det nordlige) Spanien, oprettet 1371. Efter at de spanske konger havde erobret det sidste af det sydlige Spanien fra maurerne, oprettedes i året 1500 et tilsvarende arkiv for denne del af riget i Granada. En stor del af arkivalierne her er på hebraisk og arabisk, og arkivarerne må følgelig kunne læse disse sprog. Et tredje arkiv af stor interesse, *Archivo General de Indias*, ligger i Sevilla. Her er samlet alt arkivmateriale vedr. det spanske kolonirige, især i Amerika, og sejldeserne frem og tilbage. De ældste dokumenter går tilbage til 1492, selve året for Amerikas opdagelse!

De indtryk man modtog af spansk historie og kultur, kunst og arkitektur, var overvældende. Det gjaldt også den meget særprægede og interessante spanske heraldik. Men sådanne oplevelser skyldtes kun i begrænset omfang selve kongressen og dens ledere. Kongresorganisationen fungerede ikke godt. Tilrettelæggelsen og gennemførelsen virkede ofte nonchalant. Der var alt for mange overflødige ventetider. Informationstjenesten var utilfredsstillende, også af den grund at næsten alle meddelelser blev givet på spansk, og kun på spansk. Ved kongressens afslutning lod man forstå, at det var tvivlsomt om der ville blive udsendt en komplet kongresrapport.

Den næste Internationale Kongres for Genealogi og Heraldik vil finde sted i Finland 1984, og den næste igen, i 1986, i Portugal.

S.T.A.

Heraldik i språkforskning

Den 3 november 1982 försvarade fil. kand. greve Peter af Trampe en vid institutionen för lingvistik vid Stockholms universitet framlagd avhandling »Two experimental Studies in Foreign Language Learning/Teaching». De två experimenten redovisades separat under rubrikerna »Ett experiment med bokstavsinlärning och ordutläsning på ryska» respektive »An experiment in foreign language vocabulary learning. Concept learning and memorization». Det första experimentet avsåg, som rubriken antyder, inlärningsundersökningar beträffande ryska alfabetet. Det andra experimentet gällde liknande undersökningar beträffande en mycket elementär heraldik.

En grupp studenter och en grupp gymnaster fick, var för sig, på engelska höra ett drygt 15 minuter långt föredrag om heraldik. Samtidigt visades heraldiskt bildmaterial. Två kontrollgrupper av dels studenter och dels gymnaster fick höra samma föredrag på svenska och se samma bildmaterial. Varje föredrag följdes av »an exercise phase» om 12 minuter, då varje deltagare förelades ett papper med 49 färglagda sköldar och på nästa sida - på engelska respektive svenska - följande 15 heraldiska beskrivningar:

Sköld i guld, en svart bjälke
Sköld i grönt, en stolpe i guld
Sköld i purpur, en balk i guld
Sköld i rött, en ginbalk i silver
Sköld i silver, en grön sparre
Kluven av blått och guld
Delad av purpur och silver
Styckad av silver och svart
Kvadrerad av rött och guld
Ginstyckad av purpur och guld
Gironnerad av grönt och guld
Sköld i silver, ett blått lejon
Sköld i svart, en grip i guld
Sköld i rött, en lilja i silver
Sköld i blått, en stjärna i silver

Deltagarnas uppgift var att gå igenom listan med beskrivningarna och försöka hitta mot beskrivning svarande sköld. Deltagarna fick därför under »the memorization phase» disponera 10 minuter för att lära sig ett 20-tal heraldiska glosor på engelska-svenska respektive svenska-engelska. Dessa övningar följdes av

en rätt invecklad test av deltagarnas heraldiska kunskaper och en vecka senare fick deltagarna ställa upp på en »retest».

Det skulle här taga för stort utrymme i anspråk att ens antydningssvis försöka redogöra för de vetenskapliga resultaten av experimenten, som av sakkunniga fått ampla vitsord. Ett resultat bör dock nämnas - många testdeltagare visade efter proven ett påtagligt, nyväckt intresse för heraldik, som förhoppningsvis beträffande åtskilliga blir bestående.

Vid en sammankomst kort före disputationen berättade respondenten om sitt heraldiska forskningsexperiment för medlemmar av den svenska sektionen av Baltiska ridderskapen.

I avhandlingen har respondentens eget vapen inte redovisats. Avhandlingen skall därför här kompletteras med bilden av släktvapnet för den nye medlemmen av Societas Heraldica Scandinavica. En förfader till honom, medlem av den ursprungligen tyska, sedan 1200-talet kända släkten fick 1736 tysk-romersk grevlig värdighet och naturaliserades några år senare som dansk greve. Hans vapen och en till Sverige överflyttad gren redovisas i Ointroducerad adels kalender. Tyska släktgrenar för hjorthuvudet, naturfärgat eller av guld, i enfältsvapen.

Erik Spens

Det Hersleb'ske våben

Som det fremgik af min artiikel i HT 18/1968, s. 375 f.f., om hjorten som en række dansk-norske slægters våbendyr, har slægten Hersleb siden begyndelsen af 1700-tallet ført et blå

skjold med en springende sølv hjort, som rammes af bringen af en guld pil (fig. 1).

Slægten var oprindelig en præsteslægt, som kom til Norge fra Jylland, hvor den havde forstret præster lige siden reformationen – ja, endog før. Slægtens stamfader var nemlig en munk fra korsbrødreordenen i Viborg, *broder Jens* (død 1561), som efter reformationen giftede sig med en forhenværende nonne, *søster Bodil*, og som blev den første protestantiske præst i Herslev sogn ved Kolding. Fire generationer efter ham beklædte gennem halvandet hundrede år dette kald – alle med navnet *Jens Jensen*.

Man kan nu spørge, hvorfor en præsteslægt vælger et sådant motiv til sit våbenmærke. En hjort, der rammes af et dræbende skud, ville være et velvalgt motiv for en kongelig skytte, for hvem jagten er en profession, eller for en godsejer, for hvem den er en kær sport. Men en præst? Måske er våbenet dog meget ældre og stammer fra broder Jens' slægt, som vi ikke kender.

I Hersleb-slægten siger en tradition imidlertid, at navnet Hersleb skulle være afledt af våbenet med den løbende hjort, og at det oprindelig skulle være Hirs-leb = Hirsch-laub (meddelt mig af oberst Niels Juel, Gøteborg, som tilhører slægten).

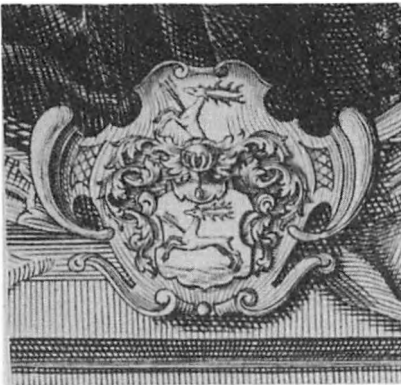

Fig. 1. Biskop Peder Herslebs våben. Efter portrættik fra 1741.

Dette er dog næppe rigtigt. Navnet Hersleb anvendes såvidt vides første gang af *Jacob Jensen* (1617–1672), som var kongelig foged i Nordmøre i Trondhjem stift, og Christopher Giessing anfører udtrykkeligt i sit værk om de danske og norske jubellærere (udgivet 1779–86): »Han tog først tilnavn af sin fødeby og kaldede sig Hersleb« (bind I, s. 260). Først hans sønner og senere generationer døbt med dette slægtsnavn. Våbenet kendes først fra 1710, hvor Jacob Jensens søn, krigskommissær i Trondhjem *Jacob Hersleb* (f. 1665) anvender det i et bevaret segl (se HT 18/1968, s. 378). Våbenet kendes altså først efter, at Hersleb er blevet slægtsnavn, men derfor kan det naturligvis godt være ældre.

Men kunne man ikke tænke sig, at det var bynavnet Herslev, som kom af *hirschlaub*, og at hjorten i Hersleb-våbenet stammede herfra?

Det kan med temmelig stor sikkerhed siges, at dette ikke er tilfældet. Endelsen -lev i bynavne forekommer nemlig i hele det gamle danske sprogområde, Skåne, øerne og Jylland incl. Slesvig til Eideren, og endelsen har intet med det tyske laube at gøre. Den er dannet af stammen i det oldnordiske verbum »leifa« = »efterlade«, jfr. ældre dansk »left« og nyere dansk »levne«. Forleddet i disse navne er altid personnavne af ældre type, og efterleddet kan tolkes som »efterladt gods« (jfr. oldnordisk »ættilcifð« = arvegods). I tilfældet Herslev er forleddet det oldnordiske mandsnavn Heri. I de med kristendommen indkomne bynavne findes endelsen -lev aldrig, og den omstændighed, at den ej heller anvendtes af vikingerne ved bebyggelserne i England og Normandiet, kan man slutte, at den allerede i vikingetiden har været så gammel, at den er gået af brug. Bynavne, som ender på -lev, henføres derfor til folkevandringstiden, og bynavnet Herslev kan derfor ikke være en forvanskning af *hirschlaub*, som hører et langt senere tysk sprog til.

Hjorten har været anvendt som våbendyr for mange danske og norske slægter – såvel adelige som borgerlige – og det specifikke ved det Hersleb'ske våben er derfor alene pilen, som rammes hjorten. Andre slægter har ført våben med dyr, som rammes af en pil, f.eks. den danske adelige slægt Rothe, som fører en halv hvid gedebuk gennemskudt af en guld pil (Danske Adelsvåbener, s. 74), og den norske slægt Mejlænder, hvis våben viser en sort okse,

der rammes af en sort pil i nakken (Norske Slegtsvåpen, s. 166), men en hjort, der rammes af en pil, har jeg kun fundet eet andet eksempel på, nemlig biskop *Victor Kristian Hjorts* våben (fig. 2). Dette våben er firdelt af rødt, hvori forparten af en brun hjort, som rammes af en sort pil i halsen, og blått, hvori en guld bispehue, i det ruderformede hjerteskjold et grønt trekløverblad i guld, og på den kronede hjelm en hjort som i skjoldet.

Dette våben er jo først og fremmest ejendommeligt derved, at *Victor Kristian Hjort* (1765-1818) som protestantisk biskop har valgt en katolsk mitra som sit mærke (de protestantiske biskoper bærer som bekendt ikke bispehue). Mindre ejendommeligt er det måske, at han som sit andet mærke (placeret på den fornemste plads i skjoldet) vælger den *Hersleb'ske* hjort, der rammes af pilen, ganske vist ikke en hel hjort, men en halv. Han var nemlig en beundrer af sin store forgænger, biskop *Peder Hersleb* (1689-1757). *Peder Hersleb* stod for sin samtid og nærmeste eftertid som et mønster på veltalenhed. Han udgav en række af sine prædikener på dansk, og på tysk udkom tillige en samling af hans opbyggelige taler i ikke mindre end 12 bind. *Victor Kristian Hjort* var også kendt som en glimrende taler, og han var tillige en habil salmedigter (den litterære begavelse finder vi også hos hans søn, den kendte litterat *Peder Hjort*). Vi har lov til at gætte på, at det var af veneration for sit store forbillede, at *Vik-*

Fig. 2. Biskop *Victor Kristian Hjorts* våben. Segl i Rigsarkivets samling.

tor Kristian Hjort valgte den *Hersleb'ske* hjort med pilen til våbendyr. Der var nemlig intet slægtskabsforhold mellem de to biskoper; *Peder Hersleb* var ganske vist gift med *Bolette Hiort*, men hun var af slægten *Hiort* fra *Steenstrup* på *Fyn*, medens *Victor Kristian Hjort* var af slægten *Hjort* fra *Balle mølle* i *Rosmus sogn* i *Djursland*. *Victor Kristian Hjort* har forøvrigt i mange år haft *Peder Herslebs* våben for øje, idet det kroner hans epitafium i *Holmens kirkes kapel* (se *HT 18/1968*, s. 375), og *Victor Kristian Hjort* var sognepræst ved *Holmens*, før han i 1811 blev biskop i *Ribe*.

Det tidligst kendte segl med *Herslevvåbenet* er som sagt fra 1710, og der er en bestemt omstændighed som indikerer, at det næppe er ret meget ældre. Der findes nemlig i *Norge* en yngre gren af *Herslebslægten*, som tilsyneladende ikke har brugt våbenet. Denne gren stammer fra *Christen Jensen* (1643-1729), en brodersøn til førnævnte *Jacob Jensen*. *Christen Jensen* blev vejer og måler i *Christiansund*, og han tog ligesom farbroderen navnet *Hersleb* efter sin fødeby. Blandt de mange *Hersleb-våbener*, som jeg har opsporet i *Danmark* og *Norge* (en snes segl og en halv snes andre afbildninger), kan ikke eet tilskrives denne gren af *Hersleb-slægten*. Et af dens prominente medlemmer var professor, dr. theol. *Svend Borchmann Hersleb* (1784-1836), som satte sit segl under *Norges Riges grundlov* på *Eidsvold 1814*; dette segl viser kun hans initialer *SBH*.

At således kun den ene af de to *Herslebgrene* i *Norge* synes at have ført slægtsvåbenet tyder på, at det slet ikke har været ført af deres fælles ophav i *Danmark*.

Som nævnt førte krigskommissær *Jacob Hersleb* våbenet, men han havde ingen mandlige efterkommere. Den efterslægt, som førte våbenet videre, stammede fra hans broder *Christopher Hersleb* (1660-1721), sognepræst i *Stod* i *Norge*. Hans segl har jeg ikke kunnet finde, men når to brødre fører samme våben er det vel mest sandsynligt, at det er deres faders våben. Alt taler således for, at det var den kongelige foged *Jacob Jensen Hersleb*, som antog såvel navnet som våbenet.

Esbjorn Hiort

Til venstre våbenet for »Diputación Provincial de Córdoba«. Til højre det forlæg, som det tydeligvis er modelleret over: en gængs, moderne udførelse af det britiske kongevåben. Se f.eks. den venstre skjoldholdende løve ved Córdoba's våben, den er ganske enkelt, streg for streg, kalkeret over sit britiske forbillede.

En skole i at se

Heraldikken er en skole i at se. Hvad man kan lære om heraldik er kun til en vis grad noget man kan læse sig til. Meget af det, og delvis noget af det væsentligste, må man se sig til.

For det første må man *finde frem til* de heraldiske vidnesbyrd, og den der interesserer sig for heraldik er altid på udkig. Alle bygninger, alle facader, bliver gået efter, gesims for gesims, detalje for detalje. Kirkers altre, prædikestole og epitafier ransages, museers montrør støvsuges, alle tryksager går efter som af censor, folks signetringe udspioneres ...

For det andet må man *indprente sig* det man observerer, man må fordybe sig i det pågældende våbens indhold, dets figurer og tilbehør, såvel som i dets udformning, dets komposition og proportioner, forholdet mellem flade og linjer, placeringens og materialets indflydelse på udførelsen, alle de detaljer, lige til den mindste streg, som skiller den ene slags heraldik fra den anden ...

Efter den heraldiske kongres i Madrid i september 1982 fortsatte en lille gruppe af deltagere med en rundrejse i Andalusien. En dag da tre af disse rejsende - en svensk, en finsk og en dansk - var på opdagelse gennem gaderne i Córdoba, standsede de ved synet af et opslag med en kommunal bekendtgørelse, øverst prydet med provinsen Córdoba's våben.

De smilede til hinanden. De havde alle set dette våben før, i en helt anden forbindelse, d.v.s. ikke så meget selve skjoldets indhold, med den karakteristiske spanske bort med kasteller og løver, men hele resten: de skjoldholdende løver, kronen, båndet under skjoldet, hele kompositionens opbygning og stregføring ... På billedet man ser hvordan.

S.T.A.

Heraldik på Fyn

Den 19. august 1982 mødtes en lille kreds af heraldikere og genealoger fra Fyn i det gamle Sct. Knuds Kloster i Odense (Odense Centralbibliotek) til et lille uforpligtende møde. Man blev enige om ikke at ville lave en egentlig lokalafdeling af SHS, men derimod bare at samles af og til i en kreds, hvor man så kan diskutere, tage på ekskursioner, arrangere foredrag etc. etc. Til denne kreds er for øjeblikket omkring 25 interesserede mere eller mindre løst knyttet. Man går for øjeblikket med planer om 2-3 arrangementer i vinterhalvåret 1982-83.

Eventuelle interesserede fra Fyn eller det nærmeste Jylland (Kolding-Fredericia-Vejle) er velkomne til at henvende sig til: *Revisor Svend Zola Larsen, Vestergade 43, 5000 Odense C - 09-12 06 12* eller *Gymnasieelev Peter Kurrild, Møgels 10^{II}, 5000 Odense C - 09-12 49 22*.

Peter Kurrild

Ett heraldiskt flygplansnamn

Det svenska flygvapnets blivande plan har under lång tid haft beteckningen JAS-flygplanet. De tre stora bokstäverna skall markera att planet kan användas för jakt, attack och spaning. Planet fick emellertid strax före julen 1982 sitt officiella, för heraldiker välklingande namn Gripen. Planet kommer att tillverkas i Linköping, stifts- och residensstad i Östergötland, och planets namn anknyter till detta landskaps vapen en gyllene grip i röd sköld med en ros av silver i ettvarvt av sköldens hörn. Det nya namnet anknyter också väl till namnen å flygvapnets äldre plantyper - Lansén, Draken och Viggén. Namnet är ju dessutom bildmässigt sett tacksamt att utnyttja. Namnet skall användas även i engelskt språkbruk. Det officiella dopet kommer att ske, när det första provflygplanet står färdigt någon gång i slutet av 80-talet.

Erik Spens

Heraldik i kristid

De svenska ämbetsverken är i dessa tider utsatta för hårda besparingsingripanden. En arbetsgrupp i riksarkivet har lagt fram förslag som berör den statliga heraldiska verksamheten. Enligt förslaget skall nuvarande heraldiska sektionen avskaffas som självständig enhet och dess arbetsuppgifter överförs till riksarkivets medeltidssektion. Chefen för denna sektion skall i fortsättningen vara förste arkivarie och tillika statsheraldiker, lönemässigt jämställd med nuvarande statsheraldikertjänst. Denna tjänst skall överflyttas på nuvarande chefen för medeltidssektionen förste arkivarie

Clara Nevéus. I fortsättningen skall vid nybesättning av sektionschefstjänsten tillbörlig hänsyn tas även till heraldisk kompetens. Av den nuvarande statsheraldikertjänsten omvandlas en del till en halv amanuensisjänst, som placeras vid medeltidssektionen för att avlasta sektionschefen arbetsuppgifter. Den halva amanuensisjänst som nu finns på heraldiska sektionen överförs till medeltidssektionen men den halva kansliskrivartjänsten skall överförs till riksarkivets administrativa byrå. Statens heraldiska nämnd skall i fortsättningen kallas riksarkivets heraldiska nämnd och dess ställning förändras till rådgivande.

Det kan antagas att förslaget i stort sett kan vara genomfört till den 1 juli 1983, d.v.s. till nästkommande budgetår.

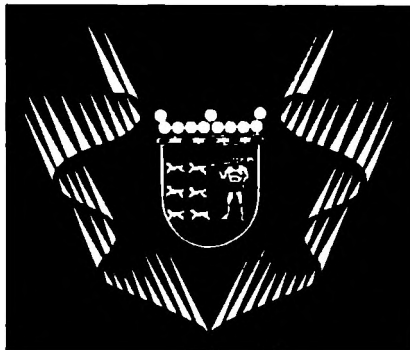
Erik Spens

Jägarbrigadens fana

Jägarbrigaden är ett år 1979 uppsatt truppförband förlagt till Sodankylä i Lappland. I november 1982 invigde president Mauno Koivisto brigadens fana. Bottenfärgen är mörkgrön - infanteriets färg - och fanan visar Lapplands läns vapen i krönt sköld omgiven av en »krans» av norrsken i gult - de lätta truppersnas färg.

Lapplands läns vapen består ju av en kliven sköld med Österbottens vapen i dexter och Lapplands i sinister fält. Fanan är komponerad av Lasse Talosela från Sodankylä.

H. Dgm.

Heraldisk litteratur siden sidst

Svensk middelalder

Jan Raneke: *Svenska medeltidsvapen 1-2*, 502 + 522 sider, trykt med bidrag fra Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, Bok-förlaget Doxa AB, 570 20 Bodafors, Sverige 1982, pris ca. Skr. 420.

I 1975 blev Jan Raneke fil. dr. på en disputats om »Bergshammavapenboken, en medeltidsheraldisk studie«. Det var en enestående begivenhed - Raneke er Nordens eneste doctor udi heraldikken - med udgangspunkt i en overmåde værdifuld udgivelse (se herom HT nr. 32 side 57, 1975). Nu, syv år efter, har Raneke atter udsendt et imponerende arbejde om middelalderens heraldik, af måske endnu større interesse og betydning og af næsten det tredobbelte omfang.

Værket fremlægger våbenerne for de ca. 1250 våbenførende slægter fra Sveriges middelalder, som Raneke har viden om. Hvilken mægtig præstation dette er - bare rent talmæssigt - i forhold til hvad man hidtil har haft kendskab til, kan man få et indtryk af ved at jævneføre med det værk, som hidtil har været hovedkilden til vor viden om Sveriges middelalderlige slægtsheraldik, nemlig B. E. Hildebrandt »Svenska sigiller från medeltiden« (1862-67). Det indeholder våbenerne for 215 slægter.

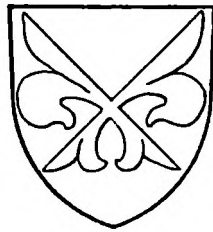
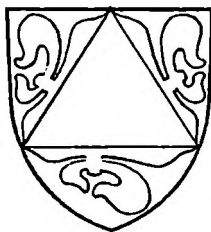
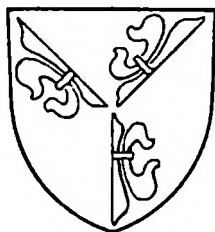
Raneke har imidlertid ikke indskrænket sig til våbener på sigiller. Hans kilder omfatter gravminder, ligsten, kalkmalerier, kirkeinventar, bygningsrelieffer, bohøve, tekstiler, våbenbøger ... simpelt hen alle heraldiske forekomster fra tiden. Hans opsporingsarbejde har ikke kun foregået i arkiver, museer og biblioteker. Nej, han har været omkring med kamera og tegneblok i kirker, slotte og ruiner over hele Sverige. Endnu en ting: Hildebrandts værk holder sig til middelalderens svenske rige. Raneke omfatter nutidens Sverige, hvilket navnlig medfører at slægter fra de dengang danske landsdele, Ranekes eget hjemlige, heraldikfrodige Skåne, samt Blekinge og Halland, er med, slægter som Baden, Brahe, Brok, Brostrup, Bydelsbak, Då, Falk,

Finkenov, Galen, Grubendal, Gøye og så videre. Også forskere der kun er interesseret i Danmarks middelalderhistorie, vil altså kunne have nytte af værket.

Hvad Raneke er specielt optaget af, er *variationerne* i en slægts våbenføring. Det drejer sig ikke blot om de tilfælde hvor en slægt har taget et helt nyt våben - som f.eks. slægten Trolle, der oprindeligt, før sin trolld, førte et tredelt våben - eller hvor forskellige slægtsmedlemmer førte helt ulige våbener, f.eks. overtaget fra moders eller hustrus familie. Langt mere udbredt, ja så hyppigt forekommende, at det næsten kan kaldes normalt, er de små variationer, f.eks. tre gange lodret eller vandret delt varieret til fire eller fem gange delt, skrådelt fra dekster varieret til skrådelt fra sinister, en stjerne med syv spidser varieret til med seks eller otte spidser, o.s.v. Sådanne variationer kan have forskellige årsager: tilfældigheder, sjusk, gravørfejl, courtoisie, men kan også, det er Raneke overbevist om, være udtryk for en bevidst differentiering, altså en form for brisurer. I alle fald: alle sådanne forekommende variationer som han er stødt på, er medtaget i bogen. Slægter med op til 6 eller 8 forskellige udgaver af deres våben er ingen sjældenhed. Rekordene er Folkunge-dynastiet og slægten Vasa, der i bogen hver især kan udvise 14 forskellige udgaver af deres våbenmærke. I alt indeholder værket, i tegninger og fotografier, godt 3300 våben-illustrationer.

Slægterne er ordnet efter våbenmærker, således at værket også udgør en nøgle til identificering af våbener der ikke er læseren bekendt. Våbenet, eller våbenerne, beskrives, analyseres og placeres evt. i en sammenhæng, genealogisk, heraldisk, regionalt, feudalt. Til hver slægt hører en stamtavle omfattende alle kendte slægtsmedlemmer inden for den periode værket dækker, de ca. 400 år fra midten af 1100-tallet til midten af 1500-tallet. Alle stamtavler er opbygget over samme skema, det hele er forbilligt klart og overskueligt.

Om selve slægterne, deres oprindelse, geografiske og genealogiske forankring, deres forgreninger og øvrige historie, får man koncise

En af oplevelserne i Jan Ranekes værk er selve heraldikkens mangfoldighed, variationsrigdommen i selv de enkleste figurer. Her ses tre elegante eksempler på hvad man kan få ud af en lilje. Der er 26 andre variationer i værket, af liljen alene, og yderligere 69 med liljen + andre figurer. Til venstre våben for Clemens Petersson i Blekinge ca. 1350-1400, til højre for Magnus Erikssons æt i Sörmland, 1300-tallet. Tinkturer kendes ikke. I midten Engelbrekt Engelbrektssons æt, Bergslagen 1300- og 1400-tallet, gule liljer i blå. Alle værkets tegninger er udført af forfatteren.

besked, der, sammenholdt med stamtavlernes oplysninger, tillige kan give et billede af deres sociale og politiske placering. Som, eksempelvis, når det oplyses, at slægten Galen før 1355 havde ikke mindre end 6 medlemmer siddende på ærkebispestolen i Lund. Endelig redegøres der, særdeles vigtigt, for slægtens jordegods. Det hele sluttet, slægt for slægt, med en minutiøs opregning af kilder: genealogiske, heraldiske, topografiske o.s.v.

En række indledende tekstafsnit omfatter bl.a. et «blik» på den heraldiske forskning i Sverige fra renæssancen til i dag; en redegørelse for værkets kildemateriale; en 14 spalters oversigt over utrykte og trykte kilder; en vejledning i værkets heraldiske rækkefølge (alene de mange hundrede illustrationer heri udgør, i koncentreret form, en frydefuld oplevelse af heraldikkens skønne muligheder); og et alfabetisk register over slægtsnavne.

I værkets anden ende følger en række prøver på middelalderens blasoneringer; en illustreret oversigt over heraldisk terminologi; et register over alle omtalte herreder, sogne, købstæder, klostre, fæstninger og jordejendomme; og et engelsk resumé. Samt sluttelig tre små afhandlinger af stor originalitet, som bygger på Jan Ranekes livslange heraldiske studier, hans granskninger af tusinder og atter tusinder af middelalderlige våbengengivelser. Den ene handler om tinkturerne, og hvorledes disse muligvis er blevet angivet i det ensfarvede sigilaftryk ved hjælp af selve relieffet og ved damascering. «Förresten är det långt ifrån säkert att alla sigilvapen funnits i färg». Den anden

gør rede for våbenets praktiske anvendelse og betydning i middelalderen. Indholdet i et slægtsvåben var ikke nødvendigvis fastsat én gang for alle. Snarere var det et tema, som kunne varieres af slægtens enkelte individer. Den tredje udgøres af en illustreret oversigt over udviklingen af selve skjoldets form og størrelse fra 1150 til op i 1600-tallet, af meget stor interesse og praktisk værdi – og skønhed.

Som man vil forstå, er det et unikt værk Jan Ranek har skabt, en skattekiste af komprimeret kundskabsfyldte, af viden og erfaring, en åndspræstation og en fysisk præstation af de sjældne. Bag værket ligger en flid og et slid, en årelang udholdenhed og selvdisciplin, som det er svært at gøre sig begreb om. På utallige punkter hvor man før famlede i blinde, har man nu overblik og sammenhæng (uden at det sidste ord derfor er sagt!). For enhver der beskæftiger sig med middelalderen: historikere og historisk interesserede, professionelle og amatører, arkivfolk, museumsfolk, genealoger, slægtshistorikere, heraldikere, vil Ranekes værk være et hjælpemiddel af uvurderlig værdi. Med «Svenska medeltidsvapen» har Jan Ranek befæstet sin position som det han utvivlsomt er: den nordiske heraldiks førstemand.

S. T. A.

Våbenanetavler

Knud Prange: *Våbenanetavlen. Perspektiver og eksempler*. Heraldiske studier I. København 1982. 44 sider. 30 Dkr.

Societas Heraldica Scandinavica har her-

med indledt en Skriftrække, som man maa give de bedste Ønsker om fortsat Liv og Vækst med paa Vejen.

Ahandlingens Introduktion munder ud i en Opfordring til at gaa i Gang med at udforske det store og komplicerede Materiale, der kan falde ind under Begrebet »Vaabenanetavler«, som indeholder et Væld af genealogiske Oplysninger - og Gaader, som maa fascinere Genealogen, og et utal af Vaabengivelser, som maa være et Eldorado for Heraldikeren, der vil studere de enkelte Slægtsvaabens Udvikling, Afvigelse og Forvekslinger m.m., alt sammen inden for det geografisk relativt overkommelige Omraade, der hedder Danmark/Norge i dens største historiske Udstrækning.

Forfatteren gaar Indledningsvis ind paa begge disse Felter, dels ved at definere, hvad en Vaabenanetavle er, dels ved at omtale nogle Variationer i Vaabengivelser, og hvad disse kan skyldes.

Hvor finder vi Anetavlerne? I vore Kirker paa Gravsten, Epitafier, Malerier, Kalkmalerier, Prædikestole, Pulpiturer, ja selv paa Altertavler. I Ligprædikernes tit pragtfulde Stik, suppleret med Præstens Tekst, Slægtbøger, verdslig Kunst og Litteratur og mange andre Steder.

Relativt let tilgængeligt er, hvad der findes i Kirkerne, men Forfatteren beklager, at »Trap, Danmark« kun nævner i hvilke Kirker, der findes Gravminder og andre Anerækker, samt meddeler over eller af hvem de er sat, uden at komme ind paa Heraldikken. Det er dog særdeles værdifulde Oplysninger, for er det Adelige før 1700, kan man være næsten sikker paa, at der er Anevaaben. Trap er Vejveseren, hvis Betydning man mærker, naar man eftersøger Grav- og andre Minder i de tabte Skaanelande uden at have Støtte af Traps Systematik. Her faar man dog Hjælp af Chr. Axel Jensens »Danske adelige Gravsten«, som formentlig har de fleste med, men f. Eks. ikke Epitafier eller andet Kirkeinventar, og i Norge er vi helt uden Støtte. C.A.J. er Kunsthistorie, Heraldikken behandles systematisk, men stedmoderligt. »Danmarks Kirker« har, som Forfatteren nævner, ingen redaktionel Linie paa dette Omraade og omfatter endnu kun knap Halvdel af Landet. Derfor bliver Vejen til Kirkerens Anerækker Trap, suppleret med Chr. Axel Jensen.

Bricka og Gjellerups helhjertede Forsøg paa at udgive det 16. og 17. Aarhundredes adelige Ligprædikener i Bogform: »Den danske Adel« løb ud i Sandet paa Grund af manglende Interesse og dermed økonomisk Støtte. 33 kom i første Bind 1874-75, siden suppleret med 13. Ikke med et Ord antydes, om der har været Kobberstik, men til Gengæld indeholder Teksten mange Oplysninger i Oprensninger af »glorværdige Forfædre«, hvis Antal og Rækkefølge dog var overladt til Præstens Forgødtbefindende.

I Særklasse er Klavs Lyskander: De Billers Iensis Sønners XVI Aaner fra 1598, hvor der paa Vers gives et Væld af Oplysninger om de implicerede Familier.

Forfatteren kalder det »springende« (arvetretlige?) System til Opstilling af Anerækken for det almindeligste; det er det System, hvor agnatisk Ane gaar foran cognatisk (Oldeforældre opstilles: FFM-MFM-FMM-MMM). Der er for Anmelderen ingen Tvivl om, at det, i hvert Tilfælde til Slutningen af det 17. Aarhundrede, er *Systemet*, andet er Undtagelser. Det er rigtigt, at der kan være Komplikationer. I »Magazin til den danske Adels Historie«, I, 1824, nævner W. v. Benzon saaledes 5 komplicerede Opstillingsprincipper paa Kister i den (Stjerne-) Juell'ske Begravelse i Holmens Kirke, men disse hidrører alle fra Tiden efter 1700, hvor Anetræets Indflydelse paa Anerækken formentlig er medvirkende til at bringe Uorden i Systemet.

I sidste Afsnit kommer Forfatteren ind paa, hvad Anetavler kan oplyse og hvor paalidelige de kan være, og henviser til sin i »Personalhistorisk Tidsskrift«, Aargang 100, S. 53 ff. fremlagte Tydning af fremdragne Kalkmalerier i Kværkeby Kirke, hvormed han elegant og forbilldeligt kombinerer Kalkmalerierens Anerække med tilsvarende paa Gravsten, topografiske og tidsmæssige Relationer, paaviser Fejl hos Thiset i Adelsaarbogen, afliver en kun i Adelsaarbogen, ikke i Virkeligheden eksisterende Dame, og faar Tingene sat smukt paa Plads - et Skoleeksempel paa Løsning af et genealogisk Problem paa Grundlag af foreliggende Kilder ved Indsats af Fantasi og Kombinationsevne. Men alligvel skal man være varsom med at tage Kirkeinventarets (og andre) Anerækker som Sandhedsvidner. Direkte Fejl kan paavises ved Sammenligninger, f. Eks. mellem

Gravsten inden for samme Slægt, for man vilde dokumentere sin adelige Herkomst (Arieratterster er ikke en moderne Opfindelse!), og kneb det, »laante« man fjernere, kendte Forfædres Vaaben til at udfylde Huller, og Risikoen for, at Fejlen blev opdaget, var lille. Ifølge Sagens Natur er Højadelens Anerækker mere nøjagtige end Lavadelens.

Forfatteren nævner Fejl, opstaaet ved Ombytninger i Anerækken. Eksempler paa andre Forekommende Fejl kan være: Forvekslinger paa Grund af Navnesammenfald: Sparre-/Mur-Kaas, »nye«/»gamle« Lunge'r; Navnelighed: Bild/Bille; Vaabenlighed: Spend/Sparre-Kaas; samme Vaaben, ført af flere Slægter: Skeel/Sandberg/Viffert; Skjalm Hvides Æt med Tilnavne som Litle/Galen/Hak/Bjelke forveksles med Marsk Stig Hvides Æt eller Hak/Bielke, o.s.v.. Der er rigeligt med Forvekslingsmuligheder.

Ud over de egentlige Anerækker, af hvilke vi kan lære eller faa bekræftet, omtaler Forfatteren, hvorledes vi kan bruge vor Viden til at identificere Antikviteters Tilhørsforhold gennem de Vaaben, de er udsmykkede med. Disse Udsmykninger omfatter for det meste højst 4 Vaaben pro persona - er ultrakorte Anerækker. De giver os ingen genealogiske Oplysninger, vi ikke har i Forvejen, men vor Viden muliggør en Identifikation af oprindeligt Ejerforhold. Medens de længere Anetavler etc. giver os Oplysninger/Bekræftelser, bruger vi disse korte Anetavler til at identificere, hvem der har ligget i den paagældende Kiste eller har ejet den paagældende Antikvitet. Her er tale om dels at modtage, dels at give.

Som nævnt slutter Introduktionen med en Opfordring til at tage Studiet op. Det kan synes mærkværdigt, at en saadan Opfordring er nødvendig, for Forfatteren har Ret i, at her er en uopdyrket Mark, der kan frembringe store og gode Afgrøder, først med Enkeltundersøgelser, men det er ogsaa rigtigt, at jo dybere man graver sig ned i Undersøgelserne, des flere Problemer dukker der op, og at dette i Praxis betyder, at Arbejdet bliver uoverskueligt og derfor gaar i Staa; det er netop, hvad der er hændt Anmelderen. Denne Afhandling er en Aperitif, rigt illustreret og fyldt med spændende Eksempler - i Sandhed en Appetitvækker! Maatte Heraldisk Selskab faa Mulighed for at lade denne Serie fortsætte. Maatte Rækken

blive lang. Den er i alle tilfælde godt begyndt.
J. C. B. B.

Fransk fornyelse

Michel Pastoureau: *Traité d'héraldique*, 366 sider med ca. 325 illustrationer i sort + 4 farveplancher, format 20 x 27 cm, Editions A. et J. Picard, Paris 1979, pris: 270 frs.

I disse spalter har vi tidligere beklaget at Frankrig, heraldikkens moder, gennem størstedelen af 1800- og 1900-tallet har udvist en næsten demonstrativ brist på interesse for sit barn. Det gjaldt både den anvendte heraldik og studiet af heraldikken. Denne tilstand er lykkeligvis ved at ændres. Siden Anden Verdenskrig har en helt ny og frodig fransk kommunalheraldik foldet sig ud. Der oprettes heraldiske selskaber, både lærde og mere populære. Der forskes, delvis særdeles dybtborende og originalt. Og der publiceres.

En af de mest begavede og produktive af de nye franske heraldikere er *Michel Pastoureau* (født 1947). Han er inspektør for *Cabinet des médailles* ved det franske Nationalbibliotek, og har gennem den seneste halve snes år offentliggjort 60-70 lærde artikler eller småskrifter om heraldiske emner. Nu foreligger hans første store bogværk, »Lærebog i heraldik«.

Bogen er opdelt i tre hovedafsnit: heraldikkens *historie*, det heraldiske *system*, og det heraldiske *studium*, hele vejen med hovedvægten på middelalderen. En af de ting der især optager ham, er heraldikkens *opståen*. Hans påvisning af, hvorledes en række tidlige våbenmærker har eksisteret allerede som før-heraldiske seglmærker eller slægtstotem, er af stor betydning. Et andet af hans interessefelter er heraldikkens sammenhæng med *tidsånden*, med mode og smag, med psykologi og politik, og med samfundets forskellige stænder. Blandt heraldikkens elementer interesserer han sig navnlig for *farverne og figurerne*, deres indbyrdes kombinationer, og deres fordeling på regioner, epoker og klasser (se hans artikel om »Den middelalderlige heraldiks dyreverden« i *Heraldisk Tidsskrift* nr. 27, side 333, 1973).

Her, såvel som andetsteds i bogen, indgår statistiske resultater - ud fra undersøgelser af opimod 100.000 middelalderlige våbener - som vigtige led i hans fremstilling. Gennem

våbenbøger har man kendskab til mellem 50.000 og 80.000 europæiske våbener, mener han, og gennem sigiller til mellem 600.000 og 800.000. I alt skønner han, at der er bevaret dokumentation for omkring en million middelalderlige våbener. Den mest almindelige farvekombination er hvid/rød, den mest almindelige figur er den oprejste løve, det mest almindelige våben i verden er en rød løve i hvidt felt.

Andre af hans kæphester er de opdigtede våbener man tillagde f.eks. de kristne helgener, antikkens helte eller litterære skikkelser. Samt borger- og bondestandens våbener. Han betegner at ca. 40% af de bevarede franske middelaldervåbener tilhører borgerstanden. Om forskellen mellem selvtagne våbener og tildelte våbenbrevsvåbener udtaler han, at der ikke er nogen. Juridisk er de aldeles lige gode.

Hvad der interesserer ham mindre - eller evt. slet ikke! - er hjelm og hjelmfigur, skjoldholdere, våbenkappe og lignende tilbehør, samt de pedantiske regler, herunder også for blasoneringen, som udviklede sig i 1500-, 1600- og 1700-tallet, og som efter hans mening kun medvirkede til at »udtørre« heraldikken.

Pastoureaus fremstilling af heraldikkens historie og system er meget original, både i oplysninger, disposition og synspunkter. Hvad der har slået anmelderen er de forbløffende lighedspunkter med hans egen »Heraldikkens femten glæder« fra 1978, især afsnittet heri om heraldikkens historie og elementer, side 54-134. Nogen påvirkning kan der ikke være tale om, hverken den ene vej eller den anden. Det må være et tilfælde af to sjæle, én tanke. Måske er det noget der »ligger i tiden«?

Også Pastoureaus veloplagte afsnit om det heraldiske studium og det heraldiske kildemateriale udgør en udfordring. Hovedtrækkene i det har tidligere været publiceret selvstændigt, se HT nr. 34, side 204, 1976.

Bogen afsluttes med en 28 siders systematisk opbygget og kommenteret, meget værdifuld litteraturliste, der vidner om forfatterens brede orientering. Her optræder f.eks. adskillige skandinaver, endog gamle svende som Sophus Müller og Kristoffer Nyrop. Hertil en ordliste samt et person- og emneregister.

Anmelderen kan ikke 100% tilslutte sig alt i bogen. Nogle af Pastoureaus domme er vel flotte. Men som helhed må det siges, at værket, i hvert fald for franske læsere, betyder en

fornylse af den heraldiske information. Det er fyldt med dokumenteret viden, sund sans og sammenhæng, det hele klart disponeret, klart tænkt og klart udtrykt. Typografien er ikke noget at prale af, men det bør nævnes, at illustrationerne er smukke og velvalgte, og at de alle er placeret eksakt dér hvor de hører til.

S.T.A.

Marinens våbener

Henrik Muusfeldt: *Heraldik i Søværnet*, 240 sider, udsendt af Chefen for Søværnet, Postbox 202, 2950 Vedbæk, 1981.

I 1955 nedsatte Søværnet et udvalg til at overveje og udarbejde våbener for Flådens skibe. Der var et udtalt behov - praktisk, psykologisk, repræsentativt - for sådanne skibsvåbener, både mandskab og officerer havde flere gange ytret ønske derom. Og nu skulle der altså gøres noget ved det. Man indledte et samarbejde med Dansk Heraldisk Samsfund (fra 1959 fortsat med Heraldisk Selskab), der forløb til gensidig tilfredshed og varede til 1961, da Søværnet mente, at de nu kunne selv. Og man allierede sig med gode tegnere, Claus Achton Friis, Ernst Botfeldt, A. Ø. Johnsen m.fl.

Det samlede resultat af dette initiativ og de følgende 25 års arbejde præsenteres i denne bog, i kronologisk orden, i alt opimod hundrede våbener. Efterhånden var det ikke kun skibe, der fik våben, men også f.eks. flådestationer, Søværnets Materielkommando og Flyvetjeneste, Orlogsværftet, Marinens skoler m.m. Det sidste af bogens våbener, fastsat 19/4-1982, er for Søværnets Frømandskorps.

Alle våbener er gengivet i streg og blasoneret, og hertil knytter sig i hvert enkelt tilfælde *motiveringen* for våbenets indhold og udformning, for mange læsere utvivlsomt det aller mest interessante. Bortset fra flådestationer, der bruger ovalt skjold, er skjoldet i alle tilfælde det klassiske, strygejernsformede, lagt på Søværnets kronede anker.

Det er storartet at hele dette materiale og hele denne historie, nu er samlet og udgivet (godt halvdelen af dem har tidligere været præsenteret i *Heraldisk Tidsskrift*, nr. 4, 6 og 13). Flådens våbener er i høj grad en del af den levende heraldik, og tillige noget vi særdeles godt kan være bekendt. Våbenerne er gen-

nemgående udmærkede, og adskillige er fremragende. Den der også studerer udenlandske flåders våbener, f.eks. når deres skibe ligger ved Langelinje eller andetsteds, kan ikke være i tvivl om, at de danske, i hvert fald de bedste af de danske, er bedre end hvad andre landes marinere kan præstere. En elegant heraldisk mulighed er f.eks. udnyttet for visse skibsgrupper – torpedobåde, mineskibe, ubåde m.fl. – som hver især bruger samme skjoldemærke, men i varierende tinkturer.

I de indledende tekstsider skildrer forfatteren udførligt, hvilke rent utrolige forberedelser af bureaukratisk art der var nødvendige for at komme i gang med arbejdet, endeløse vandringer frem og tilbage ad ministerielle kringelgange. Man må undres over, at det hele blev til noget. Den deprimerende effekt af denne redegørelse forstærkes af de gengivne skrivelser og forfatterens eget kancellisprog (som desværre også har smittet af på værkets blasoneringer). Er det virkelig søofficerer, i tidligere tider kendt og berømmet for at udtrykke sig bramfrit og umisforståeligt, der nu om stunder ytrer sig så omsvøbsfyldt, forbeholdstynget og pedantisk?

Bogen slutter med et par sider om »Heraldikkens grundprincipper«, som, uden forfatterens vidende, er løftet ud af og klunget slikt sammen fra forskellige steder i »Heraldikkens femten glæder«.

S. T. A.

Strejftog

Rodney Dennys: *Heraldry and the Herald*, 304 sider med omkr. 100 illustrationer, delvis i farver, Jonathan Cape, London 1982, indb. Pund 12.95.

Værkets titel er misvisende. Den giver jo det indtryk, at bogen indeholder en fremstilling af »heraldikken og herolderne«, historisk eller på anden måde, eller i det mindste en introduktion til emnet. Men det gør den slet ikke. Nogle begyndelseskapitler om *heraldikkens* oprindelse, figurverden og sprog er helt utilstrækkelige som indføring, og noget lignende gælder, om end ikke helt så grelt, en række senere afsnit om *heroldernes* historie og funktioner. Resten af bogen, ca. fem sjettedele, handler om

spredte episoder i heraldikkens historie, eller udvalgte eksempler på de nutidige herolders opgaver, eller evt. noget helt tredje, som forfatteren har lyst til at fortælle om.

Det betyder imidlertid ikke, at det er en dårlig bog Rodney Dennys har skrevet. På ingen måde. Den er underholdende, interessant og fornøjelig. En titel som »Strejftog med en herold« eller »Erfaringer og glæder fra et liv i heraldikkens tjeneste« ville blot have passet bedre.

Bogen er ikke for begyndere. I vidt omfang forudsætter den, at læseren ved ganske god besked, især naturligvis om den britiske heraldik, men i øvrigt om våbenvidenskabens i almindelighed. Forfatteren er mindre insulær end engelske heraldiske skribenter plejer at være, han berører flere steder forholdene på kontinentet og har et overmåde fængslende kapitel om noget så fjært fra engelsk forestillingsverden som Haitis heraldik.

Andre af hans emner er eksempelvis: Kongeriget Jerusalems våben. – De engelske Rossekrige 1455–83 (i udpræget grad en konflikt inden for højadel og kongehus, hen over hovedet på folket. Af kongefamilien blev 80 medlemmer dræbt). – Tudordynastiets forbløffende opkomst: i 1425 blev en ung walliser, Owen Tewdwr, sekretær hos kong Henrik 5.s enke. Om de nogen sinde blev gift står ikke klart, men i alle fald fik de to sønner, Edmund og Jasper. Disse fik senere af deres halvbroder Henrik 6. tildelt våbener, som var afledt af det engelske kongevåben, helt uden for reglerne, men medvirkende til at Edmunds søn i 1485 kunne bestige Englands trone som Henrik 7. – Den allertidligste våbenret, samt forskellige mellem engelsk og skotsk våbenjura.

Eller middelalderlige våbenmærkers »betydning«. Sir Louis Caerlyon fik i 1493 et våben med en krukke i. Sir Louis var kongens læge, og krukken var et *orynall*, altså et uringlas. En anfører som havde udmærket sig i slaget ved Verneuil 1424 fik som våbenmærke, noget overraskende, hovedet af en trækokse. Den usentimentale forklaring: under kampen var den pågældende blevet såret i sine genitalier, således at han fremtidigt ikke kunne sætte børn i verden. Og heri lå ligheden med trækoksen, som jo var en stud, altså en kastreret tyr, som heller ikke længere kunne

Noget af det bedste i bogen er de helt igen-

nem selvoplevede skildringer af de engelske herolders arbejde med de store statsceremonier: kroningen, prinsen af Wales' indsættelse, og ikke mindst Winston Churchills begravelse i 1965 (minutøst planlagt, forberedt og klar til iværksættelse siden midten af 1950'erne). Bogen slutter med en kommenteret ordliste, noter og register.

Rodney Dennys har i mere end tyve år været knyttet til *College of Arms*. Han er vidende, klog, elskværdig, af og til måske lidt snaksom, men ikke mere end det er hyggeligt. Og når han ikke holder sig til sagen, men fortsætter ud ad et sidespor, er han også dér værd at følge. Han er hele vejen, som englænderne siger, *good company*.

S. T. A.

Mozambique

James A. Croft: *Civic Coats of Arms of Mozambique*, 50 sider i format A4, udgivet 1982 af The Institute of Civic Heraldry, R. F. D. 4, Enosburg Falls, Vermont 05450, U.S.A.

I løbet af 1400-tallets anden halvdel trængte portugisiske opdagelsesrejsende ned langs Afrikas vestkyst, helt til kontinentets sydspids, videre op langs østkysten, og siden endnu videre, til Indien. Hvor de lagde ind tog de landet »i besiddelse«, som det hed, og som et ydre tegn på dette rejste de en støtte, en *padrao*, med den portugisiske konges våbenskjold. Det var disse fjerne egne første møde med den europæiske heraldik. Mindst to af disse 500-årige våbenstøtter er mirakuløst bevaret til vore dage, den ene i dag på et museum i Berlin, den anden i Kapstaden.

I 1507 blev det mægtige landområde - ca. 18 gange Danmarks størrelse - som kaldes Mozambique, eller Portugisisk Østafrika, erklæret for en portugisisk koloni, og denne tilstand varede til 1975, da landet blev uafhængigt.

James Croft er en ung amerikaner som specielt interesserer sig for kommunal heraldik og, inden for denne, specielt for den afrikanske. Den afrikanske? Er der overhovedet nogen kommunal heraldik i Afrika? Det er der i høj grad. I den Sydafrikanske Republik, Rhodesia (nu Zimbabwe) og andre tidligere britiske områder er der en frodig kommunal heraldik,

der stadig sætter nye skud. Og f.eks. i de tidligere portugisiske kolonier fandtes en fin flora af byvåbener. Også længere nordpå, f.eks. i Marokko, er der en levende kommunalheraldik.

Crofts bog indeholder gengivelser af selve kolonien Mozambiques våben samt af alle dens 50 byvåbener, i streg, tillige med 16 af dem i farver. Hertil blasoneringer. En nærmere »forklaring« af våbenerne vover han sig ikke ud i, men bogen slutter med en oversigt over anvendte figurer, hvoriblandt naturligvis adskillige som ikke kendes i europæisk heraldik, især fra planteriget: kokosnødder, sukkerrør, sisal-agaver, frøkapel af bomuld, majscolber, tobaksblade m. fl. Alt efter byernes vigtighed - hovedstad, provinshovedstad, »købstad«, mindre by - er murkronen over deres skjold af guld eller sølv, og med fem, fire eller tre tårne.

Enkelte af våbenerne går måske længere tilbage, men det store flertal ser ud til at være komponeret under ét inden for det sidste halve århundrede eller så, ja måske først i 1950'erne og 60'erne, ti-tyve år før koloni-æraen var slut (måske i et forsøg på at styrke en lokal portugisisk patriotisme?). Om våbenerne stadig bruges er nok et spørgsmål. Næsten alle landets portugisiske navne er nu afskaffet - *Lourenço Marques* er blevet til *Maputo*, o.s.v. - og det kan formodes at byernes våbener er gået samme vej. Trods figurer fra lokal flora og fauna er de alle helt igennem »europæiske«, helt uden de lokale, afrikanske bestanddele eller karaktertræk, som trods alt fandtes f.eks. i kommunale våbener i engelske kolonier.

S. T. A.

Nationale særpræg

Carl-Alexander von Volborth: *Heraldry. Customs, Rules and Styles*, 238 sider med opimod 1300 illustrationer, delvis i farver, format 21 x 28 cm, Blandford Press, England 1981, indb. Pund 19.95.

I 1972 udsendte den tysk-amerikanske heraldiske tegner og skribent Carl-Alexander von Volborth »Alverdens heraldik i farver« (se Heraldisk Tidsskrift nr. 26, side 280), som gennem adskillige år var den bedste og mest

omfattende almene introduktion til heraldikken, som fandtes på dansk. Nu har Volborth på engelsk præsteret hvad der på en måde er den samme bog, blot større og flottere (og dyrere!).

Det der fremfor alt interesserer Volborth er heraldikkens visuelle side, og det bærende i bogen er derfor illustrationerne, alle udført af ham selv, flertallet efter karakteristiske forbilleder fra tidligere århundreder. Teksten er ganske kort, mest kun ledsagende oplysninger til billederne, men næsten altid væsentlig og indholdsmættet.

Bogen falder i to dele. Først en gennemgang af selve det heraldiske systems bestanddele: skjoldet og dets former, tinkturerne, pelsværk, delingslinjer, figurer, de geometriske og de andre: mennesket, dyreriget, fabelvæsener, himmelrummet, planteriget, menneskelige frembringelser o.s.v. Hjelmen, de forskellige hjelmtyper, hjelmfiguren, hjelmlædet. Skjoldholdere, rangkroner og lign.: dogehatten, kurfyrstehatten, de kirkelige ranghatter m.fl. Differentiering, brisurer (bl.a. inden for kongehusene), kombination af felter, alliancevåbener m.m.

Dernæst Volborths egentlige ærinde: en fremstilling af heraldikkens visuelle *forskelle*, dels de rangmæssige, dels de nationale. Denne del af bogen er inddelt i afsnit efter våbenernes indehavere: borgerskab, patriciat, ubetitlet adel, den betitlede adels forskellige klasser, højadel, fyrster, suveræner. Samt: byer, kom-

muner, laug, universiteter m.m. Og sluttelig: de store ridderordener, og den gejstlige heraldik, især den Katolske Kirkes. Hver af disse grupper er belyst med eksempler fra flere lande, og tilsammen kommer vi hele geografien rundt, fra Smolensk til New Zealand. Der er næppe en europæisk nation som ikke er talrigt repræsenteret. Det gælder også de skandinaviske.

Som bogens titel angiver handler den om skik og brug, om regler (skrevne og uskrevne) og om hvert lands særskilte stil, i udførelse såvel som i indhold. Inden for dette overmåde interessante studiefelt har Volborth samlet et stort, eksakt materiale og gjort en mængde præcise iagttagelser, som naturligvis ikke er udtømmende – det vil aldrig kunne gøres – men som er meget fængslende og meget værdifuldt. En særlig attraktion er, at hans eksempler ofte er hentet fra historiens store navne: Vivaldi, Metternich, Jeanne d'Arc, Rubens, Nelson, Joseph Conrad, Liszt, Columbus, marskal Ney ...

Måske endnu tungere vejer bogens æstetiske sider. Volborth er en storartet gengiver af tidens, og tidligere tiders, bedste heraldik. Hans tegninger er prægnante, klare i alle detaljer, vel balancerede og vakre i deres helhed. Det er en meget stor fornøjelse «at se på billeder» i denne lærerige, afvekslende og smukke bog. Og det er ikke gjort med én gennemlæsning!

S. T. A.

HERALDISK TIDSSKRIFT

udgives af Societas Heraldica Scandinavica, hvis medlemmer modtager det gratis. Der udkommer to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år Dkr. 125 eller hvad der svarer hertil. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte.

Indbetaling sker bekvæmest gennem dansk postgiro 6 11 23 74, Societas Heraldica Scandinavica. c/o stud. jur. Sunil Saigal, Kongsager 5, 2620 Albertslund, Danmark. Ved indbetaling på postkontor bør også i Sverige, Norge og Finland anvendes de danske girokort, som selskabet sender til medlemmerne. Girokortene lyder på Dkr. og gælder for Dkr., men indbetaling sker naturligvis i det pågældende lands egen mønt.

Ældre numre af tidsskriftet

Numrene 1, 2, 3, 5, 9, 13, 16, 20, 27, 29 og 35 er udgået. Alle øvrige numre kan stadig fås. Priserne er som følger, portofrit: Til og med nr. 30, pr. stk. Dkr. 10. – For alle 21 numre til og med nr. 30: Dkr. 200. – Fra og med nr. 31, pr. stk. Dkr. 35. – Fra og med nr. 34, pr. stk. Dkr. 40. – Fra og med nr. 38, pr. stk. Dkr. 50.

Redaktør:

Antikvar, cand. mag. Allan Tønnesen, Godthåbsvej 79, 1. sal, 2000 København F.

Redaktionsudvalg:

Redaktør Sven Tito Achen, Trondhjems-gade 4, 2. sal, 2100 København Ø.
Forfatteren Hans Krag, Lastad, Søgne, Norge.
Tandlæge Per Hougaard, Asylgade 6, 4000 Roskilde, Danmark.
Konstnären Karl-Gustav Hedberg, Hoplaksvägen 12 B 30, Helsingfors 33, Finland.
Greve Erik Spens, Bergudsvägen 5, 182 33 Danderyd, Sverige.
Amdirektør, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, 4000 Roskilde, Danmark.

Skrivende medarbejdere i dette nummer:

Redaktør Sven Tito Achen, Trondhjems-gade 4, 2. sal, 2100 København Ø.
Greve Jørgen Ahlefeldt-Laurvig, Eriksholm, 4390 Vipperød, Danmark.
Baron J. C. Bille Brahe, Risinge, 5540 Ullerslev, Danmark.
Advokat Hans Cappelen, Kirkegatan 5, Postboks 858 Sentrum, Oslo 1.
† Dommer Anders Christensen, Nøjsomhedsvej 16, 2100 København Ø.
Godsägare Henrik Degerman, Irjala Gärd, 03400 Vichtis, Finland.
Arkitekt m.a.a. Esbjørn Hiort, Parkvej 6, 2960 Rungsted Kyst, Danmark.
Gymnasieelev Peter Kurrild, Mageløs 10, 2. sal, 5000 Odense C, Danmark.
Forstebibliotekar Harald Nissen, Dalen hageby 54, 7000 Trondheim, Norge.
Greve Erik Spens, Bergudsvägen 5, 18233 Danderyd, Sverige.
Friherre Åke Thott, Apartado 181, Estepona (Málaga), Spanien.

Heraldisk Selskabs styrelse:

Arkivar, cand. phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, 1218 København K.
Major O. H. M. baron Haxthausen, «La Cerisaie», 35, Traverse du Lavoir de Grand-Mère, 13100 Aix-en-Provence, Frankrig.
† Dr. phil. Herman L. Løvenskiold, Riksarkivet, Boks 10, Kringsjå, Oslo 8.
Universitetslektor, mag. art. Knud Prange, Degnemose Allé 26, 2700 Brønshøj, Danmark (formand).
Fil dr. Jan Raneke, Vallgatan 3, 234 00 Lomma, Sverige.
Dr. h. c. Ole Rostock, Sigmundsvej 8, 2880 Bagsværd, Danmark, (sekretær).
Stud. jur. Sunil Saigal, Kongsager 5, 2620 Albertslund, Danmark (kasserer).
Hovrättsrådet Bo Tennberg, Skolhusgatan 38 A 12, 65120 Vasa 12, Finland.
Antikvar, cand. mag. Allan Tønnesen, Godthåbsvej 79, 1. sal, 2000 København F.